

Representation of Afghan Migrants Residing in Iran on the Social Media Platform X (Twitter)

Alireza Hosseinpour , Faculty of Islamic Studies, Culture and Communication, Imam Sadiq University (peace be upon him), Tehran, Iran. Email: alireza.hosseinpour.1380.edu@gmail.com

Mohammad Sharifi , Faculty of Islamic Studies and Culture and Communication, Imam Sadiq University (peace be upon him), Tehran, Iran. (Corresponding Author) Email: mo.sharifi@isu.ac.ir

Mohammadsadegh Nasrollahi , Faculty of Islamic Studies and Culture and Communication, Imam Sadiq University (peace be upon him), Tehran, Iran. Email: m.nasrollahi@isu.ac.ir

Extended Abstract

Over the past decade, Afghan migration to Iran-particularly in light of recent regional political and security developments-has evolved into a multifaceted social, cultural, and political challenge. The establishment of the National Migration Organization, increased arrests and deportations of migrants, the rise of exclusionary discourses, and the proliferation of public reactions in the media sphere, especially on the social media platform X (formerly Twitter), all indicate that migration has entered the core of public contestation in contemporary Iran. Focusing on the representation of Afghan migrants residing in Iran on platform X, this study employs a qualitative methodology and thematic analysis to achieve a systematic and in-depth understanding of how discourses and frameworks of meaning surrounding the “migrant Other” are reproduced and circulated. The central research question of this study is: How are Afghan migrants residing in Iran represented on platform X, and within which dominant themes do these representations acquire meaning? To address this question, the study collected Persian-language tweets over a defined period, focusing on frequently used and trending hashtags, and identified the dominant semantic themes and discursive currents shaping these representations. The findings indicate that representations of Afghan migrants on platform X are diverse, layered, and, in some cases, contradictory. On the one hand, powerful waves of exclusionary and threat-oriented discourses work to stabilize a negative, humiliating, and insecure image of migrants. On the other hand, empathetic, rights-based, and value-oriented voices challenge this homogenized and hegemonic portrayal. At the primary level of analysis, six main representational themes were identified: threat-oriented, exclusionary, political, empathetic, value-based, and rights-based representation. Within the **threat-oriented** theme, Afghan migrants are portrayed as a multidimensional threat to Iranian society—encompassing security, economic, cultural, educational, and demographic dimensions. Tweets within this theme employ militarized language, metaphors of invasion and occupation, and enemy-centered rhetoric to frame Afghans as aggressors, infiltrators, or agents of national instability. **Exclusionary representation** emphasizes the perceived intolerability of migrants, portraying them not only as threats but as valueless, contaminating, disruptive, and disposable entities. This discourse features abusive language, ethnic labeling, racial and sexual humiliation, and explicit calls for deportation. Tweets demand the exclusion of migrants from all spheres of social life, from employment and education to presence in public spaces.

Within **political representation**, anti-migrant sentiment is framed as a political project. Users move beyond individual or psychological explanations to invoke macro-political mechanisms interpreting xenophobia. Some interpret these sentiments as constructions of domestic institutions aimed at diverting public attention from Iran’s core crises; others view them as externally driven projects orchestrated by regional adversaries or fascist

currents; still others describe them as the product of an implicit alliance among opposing political factions seeking to reinforce ethnic binaries and exclusionary nationalism. In contrast to these predominantly negative currents, three additional forms of representation emphasize constructive, empathetic, and restorative mechanisms. **Empathetic representation** depicts migrants not as threats but as vulnerable, subordinated individuals trapped within unjust structures. Afghan migrants are portrayed as workers, mothers, fathers, students, or hardworking and dignified refugees, often with references to their lived experiences of poverty, discrimination, legal exclusion, and harsh labor conditions. **Value-based representation** approaches migrant hostility through the ethical and cultural principles of Iranian society. From this perspective, exclusionary and racist behaviors are framed not only as immoral but as fundamentally incompatible with Iran's historical, cultural, and religious values. Users invoke concepts such as hospitality, humanism, Islamic brotherhood, or the historical experience of Iranian migration to frame xenophobia as a cultural and ideological deviation. Finally, **rights-based representation** attempts to shift the migration debate from emotional and moral registers to the domain of policymaking, law, and public order. Here, migrants are represented as legal subjects requiring regulation, identification, and governance within institutional frameworks. Distinctions between documented and undocumented migrants, critiques of the Islamic Republic's migration policies, and claims of reverse discrimination constitute key components of this discourse. Some tweets critically frame notions such as "ummah-centered ideology" or "global Islam" as ideological justifications for policies that undermine the rights of Iranian citizens. From a discursive mapping perspective, three major currents can be distinguished among users: Islamic/religious, nationalist, and leftist. The **Islamic current**, drawing on the discourse of the ummah, religious brotherhood, and shared histories of resistance, frames migrants as co-destined subjects and attributes xenophobia to the projects of enemies of Islam. The **nationalist current**, emphasizing security, national identity, and resource scarcity—particularly in its radical forms—advocates for the complete expulsion of migrants and a return to a nation-state-centered order. In contrast, the **leftist current**, informed by anti-capitalist and anti-racist perspectives, positions migrants alongside other marginalized groups in Iranian society and interprets xenophobia as a product of diversionary mechanisms of domination. Methodologically, the use of thematic analysis enabled this study to coherently categorize core themes and the semantic structure of representations. This categorization provides a framework for understanding shifts in public opinion, analyzing discourses surrounding migrants, and qualitatively assessing user practices on platform X. At the theoretical level, by highlighting tensions between identity and otherness, national interests and human rights, religion and nation, and ethics and politics, this study demonstrates that representations of migrants are not mere reflections of external realities but active interventions in arenas of meaning struggle. Each narrative emerges from configurations of fear, values, ideology, lived experience, or analysis; consequently, the dominant discourse on migrants is the outcome of ongoing struggles among social forces seeking to define the "self" and the "other." In conclusion, by emphasizing the layered, diverse, and dynamic nature of representations, this study suggests that policymakers, researchers, and social activists move beyond reductive framings of migration as merely a "threat" or a "security issue" and instead approach it as a cultural, communicative, and human phenomenon. Strengthening empathetic and rights-based representations, alongside reforming ineffective policies and actively confronting racism and exclusion, can contribute to fostering social cohesion and peaceful coexistence within Iranian society.

Keywords: Representation, Identity, Afghan Migrants, Social Media Platform X, Afghanistan.

بازنمایی افغانستانی‌های مقیم ایران در شبکه اجتماعی ایکس (تویتر)

علیرضا حسین پورا^۱، محمد شریفی^۲، محمدصادق نصراللهی^۳

چکیده

در سال‌های اخیر مسئله‌ی حضور مهاجران افغانستانی در ایران تشدید شده و شبکه اجتماعی ایکس به یکی از اصلی‌ترین بسترهای بازنمایی و بازتولید دیدگاه‌ها درباره مهاجران تبدیل شده است، به گونه‌ای که بازتاب‌های آن، با تقویت کلیشه‌های منفی و مثبت، نقش مهمی در شکل‌دهی افکار عمومی نسبت به مهاجران افغانستانی ایفا کرده است. مسئله این پژوهش بررسی چگونگی بازنمایی افغانستانی‌های مقیم ایران در شبکه اجتماعی ایکس و تحلیل مقولاتی است که در این بستر در زمینه هویت، جایگاه و مسائل پیرامونی مهاجران شکل گرفته‌اند. این مطالعه، ذیل رهیافت کیفی با روش تحلیل مضمون و با گردآوری نمونه از توییت‌های کاربران فارسی‌زبان در بازه‌ی زمانی مشخص براساس هشتگ‌های گرایه‌شده (ترندشده) انجام شده است. تمرکز تحلیل بر استخراج مضامین معنایی مسلط در روایت‌ها، واکنش‌ها و برجسب‌زنی‌های مربوط به مهاجران افغانستانی است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بازنمایی افغانستانی‌های مقیم ایران در شبکه اجتماعی ایکس حول شش مضمون اصلی شکل گرفته است. نخست، مهاجران به‌عنوان تهدیدی چندبعدی برای امنیت، اقتصاد و فرهنگ کشور تصویر می‌شوند. دوم، آنان در موقعیتی مطرود، تحقیرشده و بیگانه بازنمایی می‌گردند که اغلب با زبان توهین‌آمیز همراه است. سوم، مهاجرستیزی به‌مثابه پروژه‌ای سیاسی تلقی می‌شود. در کنار این گفتمان‌های منفی، برخی روایت‌ها به مهاجران به‌عنوان محرک‌هایی برای همدلی انسانی و همبستگی اجتماعی می‌نگرند. مضمون دیگر، نقد مهاجرستیزی از منظر اخلاقی و فرهنگی است که آن را در تضاد با ارزش‌های دینی و انسانی می‌داند. در نهایت، برخی کاربران مهاجران را سوژه‌هایی نیازمند بازشناسی هویتی و تنظیم حقوقی می‌دانند.

واژگان کلیدی

بازنمایی، هویت، مهاجران افغانستانی، تویتر، شبکه اجتماعی ایکس، افغانستان.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۶

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

alireza.hosseinpour.1380.edu@gmail.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
mo.sharifi@isu.ac.ir

۳. دانشیار دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.
m.nasrollahi@isu.ac.ir

مقدمه

در سال‌های اخیر، به‌ویژه در یک سال گذشته و پس از تأسیس سازمان ملی مهاجرت، موج‌های جدید و شدیدی از افغان‌ستیزی در فضای عمومی ایران شکل گرفته است. این وضعیت به‌طور خاص در شبکه‌های اجتماعی منعکس شده و شبکه اجتماعی ایکس به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بسترهای ارتباطی، نقش بسزایی در شکل‌دهی و انتشار این گفتمان‌ها داشته است. بازنمایی مهاجران افغان در این پلتفرم، علاوه بر انعکاس برخی زمینه‌های واقعی، تأثیر عمیقی بر ذهنیت عمومی و نگرش افراد نسبت به این گروه مهاجر داشته و به تقویت تصورات منفی و کلیشه‌های نامطلوب منجر شده است. این بازنمایی‌ها، اگرچه غالباً منفی هستند، اما نمی‌توان آن‌ها را به این وجه محدود کرد. در کنار تصاویر منفی، بازنمایی‌های مثبت و خشی نیز وجود دارند که نشان‌دهنده پیچیدگی و چندلایگی نگرش‌های جامعه ایرانی نسبت به مهاجران افغان است. این تنوع در بازنمایی‌ها، اهمیت بررسی عمیق‌تر و دقیق‌تر مضامین و گفتمان‌های حاکم را دوچندان می‌کند. چراکه هر یک از این بازنمایی‌ها می‌توانند تأثیرات متفاوتی بر روابط اجتماعی، هم‌زیستی مسالمت‌آمیز و درک متقابل میان جامعه میزبان و مهاجران داشته باشند.

برخی موارد اخیر نشان می‌دهد که موضوع برخورد با اتباع افغان در ایران، به سطحی پیچیده و چالش‌برانگیز رسیده است. به عنوان نمونه، گزارش‌هایی درباره بازداشت و رد مرز نوجوانان و زنان افغان منتشر شده است. در یکی از این موارد، نوجوانی افغان با وجود داشتن مدارک اقامتی معتبر، بازداشت و در حین بازداشت دچار آسیب بدنی شده است. این موضوع نگرانی‌هایی درباره رعایت حقوق انسانی مهاجران ایجاد کرده است (خبرگزاری مهر، ۱۴۰۳). علاوه بر این، شکل‌گیری هشتگ‌هایی نظیر «اخراج افغانه یک مطالبه ملی» در شبکه‌های اجتماعی، به تقابل شدیدی میان موافقان و مخالفان حضور اتباع افغان در ایران دامن زده است. این هشتگ‌ها، فضایی برای بیان احساسات و نگرش‌های مختلف ایجاد کرده و به شدت بر فضای عمومی تأثیر گذاشته‌اند (لطفلی، ۱۴۰۳). همچنین، کارزارهای متعددی در راستای افغانستان‌ستیزی به راه افتاده‌اند که نشان‌دهنده گسترده‌گی و شدت این گفتمان در بخش‌های مختلف جامعه است. این کارزارها نه‌تنها مهاجران افغان، بلکه روابط اجتماعی و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز را نیز تحت تأثیر قرار داده‌اند.

شبکه اجتماعی ایکس به‌عنوان بستری که این نزاع‌ها و بازنمایی‌ها در آن پررنگ

است، نه تنها محلی برای انعکاس دیدگاه‌های مختلف است، بلکه با الگوریتم‌ها و ویژگی‌های خاص خود، می‌تواند به تشدید یا تضعیف گفتمان‌های موجود کمک کند. این پلتفرم با امکان انتشار سریع و گسترده اطلاعات، نقش مهمی در شکل‌دهی به افکار عمومی ایفا می‌کند. از این رو، بررسی نحوه بازنمایی مهاجران افغان در این شبکه اجتماعی، می‌تواند به درک بهتری از سازوکارهای تولید و بازتولید گفتمان‌های مرتبط با مهاجرت و مهاجران بینجامد. ضرورت انجام این پژوهش از آنجا ناشی می‌شود که بازنمایی‌های منفی می‌توانند به تشدید تنش‌ها، افزایش تبعیض و کاهش همبستگی اجتماعی منجر شوند. از سوی دیگر، شناسایی و تقویت بازنمایی‌های مثبت می‌تواند به بهبود روابط اجتماعی، افزایش درک متقابل و تسهیل فرآیندهای ادغام اجتماعی کمک کند. در شرایطی که سیاست‌های مهاجرتی و تعاملات میان جامعه میزبان و مهاجران دستخوش تغییرات و چالش‌های متعددی است، چنین پژوهشی می‌تواند به ارائه راهکارهایی عملی و مؤثر در جهت مدیریت بهتر این روابط بیانجامد.

هدف اصلی این پژوهش، نشان دادن نظام مضامین حاکم در شبکه اجتماعی ایکس است که از طریق آن، مهاجران افغان بازنمایی می‌شوند. این مطالعه با رویکردی کیفی و بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون، تلاش می‌کند تا الگوهای غالب، تفاوت‌ها و شباهت‌های موجود در نحوه بازنمایی مهاجران افغان را شناسایی و تحلیل کند. در این پژوهش، تلاش می‌شود نخست به این پرسش پاسخ داده شود که افغانستانیان مقیم ایران چگونه در شبکه اجتماعی ایکس بازنمایی می‌شوند. سپس، در ادامه بررسی خواهد شد که چه جریان‌های گفتمانی در مواجهه با مهاجران افغانستانی در این شبکه اجتماعی فعال‌اند و هر یک چگونه به بازنمایی این گروه اجتماعی می‌پردازند.

پیشینه پژوهش

بیچرانلو و طاهری (۱۳۹۹) در مقاله خود با عنوان «خوانش مهاجران افغانستانی ساکن ایران از بازنمایی آن‌ها در تلو یون / ایران» به بررسی نحوه درک و واکنش مهاجران افغانستانی ساکن ایران نسبت به بازنمایی‌های تلویزیونی از آن‌ها پرداخته‌اند. هدف این پژوهش، تحلیل نگرش مهاجران افغانستانی نسبت به بازنمایی‌هایی است که رسانه‌های تصویری ایران از افغانستان و مهاجران این کشور ارائه می‌دهند. این مقاله با استفاده از روش کیفی و مصاحبه عمیق با هجده نفر از مهاجران افغانستانی ساکن ایران، تلاش می‌کند تا خوانش این افراد از محتوای تلویزیونی مانند اخبار، سریال‌ها

و برنامه‌های گفتگو محور را بررسی کند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند که مهاجران افغانستانی اغلب نسبت به نحوه بازنمایی‌شان در تلویزیون ایران احساس نارضایتی دارند و این بازنمایی‌ها را منفی، کلیشه‌ای و نادرست تلقی می‌کنند. همچنین، به باور آن‌ها، این بازنمایی‌ها بیشتر بر جنبه‌های منفی افغانستان و مهاجران افغانستانی تأکید دارد و تصویری سطحی، ناقص و تبعیض‌آمیز از جامعه مهاجران را بازتاب می‌دهد. با بررسی این خوانش‌ها، پژوهش حاضر به نقش تلویزیون در شکل‌گیری و تقویت نگرش‌های منفی و پیش‌داوری‌ها نسبت به مهاجران افغانستانی در ایران می‌پردازد و بر اهمیت تغییر رویکرد رسانه‌ها نسبت به این موضوع تأکید می‌کند.

سرسنگی و نجفی (۱۳۹۹) در مقاله‌ی «ما و افغان‌ها! بازنمایی مهاجران افغانستانی در نمایشنامه‌های معاصر ایرانی با رویکرد پسااستعماری (موردپژوهی: گزیده‌ای از آثار محمد رحمانیان، حمید امجد و نغمه ثمنینی)» به بررسی چگونگی بازنمایی مهاجران افغانستانی در نمایشنامه‌های معاصر ایرانی با نگاهی به نظریه پسااستعماری پرداخته‌اند. پژوهش حاضر، آثار سه نویسنده برجسته ایرانی، یعنی محمد رحمانیان، حمید امجد و نغمه ثمنینی را به‌عنوان نمونه‌های موردی انتخاب کرده و تلاش دارد نحوه نمایش مهاجران افغانستانی را در این آثار تحلیل کند. این مقاله با استفاده از تحلیل متون نمایشی و بهره‌گیری از چارچوب نظری پسااستعماری، به دنبال درک این موضوع است که چگونه برخورد نویسندگان ایرانی با شخصیت‌های مهاجر افغانستانی، نمایانگر دیدگاه‌های اجتماعی و فرهنگی ایران نسبت به این گروه است. مقاله نشان می‌دهد که نمایشنامه‌های مورد بررسی، اغلب مهاجران را با نوعی نگاه تحقیرآمیز و از زاویه‌ای مبتنی بر تفاوت فرهنگی و حتی نژادی به تصویر می‌کشند. این بازنمایی‌ها غالباً از کلیشه‌های منفی و نگاه استعماری استفاده می‌کنند که به نوعی مهاجران را در جایگاه «دیگری» و بیگانه قرار می‌دهد. یافته‌های این پژوهش می‌توانند نشان دهند که چگونه ادبیات نمایشی معاصر ایران، مسائل پیچیده‌ای مانند هویت، تبعیض و گفتمان قدرت را در بستر مهاجرت به تصویر می‌کشد و نیاز به بازاندیشی و تغییر این بازنمایی‌ها را برجسته می‌کند.

مجیدی‌فرد، کامیابی گل و مجیدی‌فرد (۱۳۹۹) در مقاله «بازنمایی انگاره هویت ایرانی و بازشناسی مؤلفه‌های آن در شبکه اجتماعی تو بیت» به تحلیل نحوه بازنمایی هویت ایرانی و مؤلفه‌های آن در شبکه اجتماعی تو بیت پرداخته‌اند. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، توثیقات‌های کاربران ایرانی را که شامل

هشتگ‌های مرتبط با هویت و ایرانی بودن هستند، مورد بررسی قرار می‌دهد تا به بررسی مؤلفه‌های هویتی منعکس شده در فضای مجازی بپردازد. هدف این پژوهش، شناسایی نگرش‌ها، پیش‌فرض‌ها و باورهای کاربران نسبت به هویت ایرانی و ارزیابی نقش زبان و محتوا در بازنمایی این هویت در توییتر است. این مقاله نشان می‌دهد که هویت ایرانی به صورت مجموعه‌ای از رفتارها، ویژگی‌ها و انگاره‌ها که از سوی کاربران به تصویر کشیده می‌شود، در شبکه‌های اجتماعی نمایان است. نتایج به تحلیل نحوه بازتاب هویت ایرانی در قالب مؤلفه‌هایی مانند تقابل با دیگران، رفتارهای فرهنگی و زبان اشاره می‌کند و نشان می‌دهد که این شبکه اجتماعی چگونه بازتاب‌دهنده دیدگاه‌های جمعی و فردی کاربران درباره مفهوم ایرانی بودن است.

در مقاله «چگونگی بازنمایی مردم افغانستان در سینمای ایران بر اساس آرای استوارت هال»^۱ زائری امیرانی، عسگری کیا و خجیر (۱۴۰۰) به بررسی نحوه بازنمایی مردم افغانستان در سینمای ایران بر مبنای نظریات استوارت هال پرداخته‌اند. این پژوهش با هدف تحلیل چگونگی نمایش افغان‌ها در فیلم‌های ایرانی پس از انقلاب اسلامی و با تمرکز بر روش‌های بازنمایی، از جمله کلیشه‌سازی، طبیعی‌سازی و برجسته‌سازی، انجام شده است. مقاله با استفاده از الگوی بازنمایی استوارت هال و روش تحلیل سازه‌کیت سلبی و ران‌کادوری، به مطالعه شخصیت‌های افغان در فیلم‌های ایرانی منتخب می‌پردازد و تلاش می‌کند تا نحوه ساخت و نمایش این شخصیت‌ها را از دیدگاه فرهنگی و اجتماعی بررسی کند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بازنمایی افغان‌ها در سینمای ایران طی دهه‌های مختلف دچار تحولات زیادی شده است؛ از نمایش کلیشه‌ای افغان‌ها به عنوان مهاجران ساده و مطیع تا ارائه شخصیت‌های پیچیده‌تر و خودساخته در سال‌های اخیر. این تغییرات منعکس‌کننده روند تعامل فرهنگی و اجتماعی میان ایران و افغانستان و همچنین تأثیر گفتمان‌های رسانه‌ای بر نگرش عمومی است.

هاتف^۱ (۲۰۲۴) در مقاله خود با عنوان «بازنمایی افغان‌ها در سیت‌کام آمریکایی United States of AI: بررسی بار بازنمایی و چالش‌های دیده‌شدن رسانه‌ای» به بررسی سریال کم‌دی آمریکایی United States of AI می‌پردازد که اولین برنامه تلویزیونی شبکه‌ای است که یک شخصیت افغان را به طور برجسته نشان می‌دهد. در این مقاله، فصل اول سریال تحلیل شده و نحوه شکل‌گیری شخصیت اصلی و داستان آن بررسی می‌شود. هدف سریال این است که کلیشه‌های منفی درباره افغان‌ها در رسانه‌های

آمریکایی را با نمایش شخصیتی کاملاً مثبت و شایسته پذیرش، به چالش بکشد؛ اما در عمل، این سریال همان کلیشه‌های منفی را بازتولید می‌کند. اگرچه این سریال افغان‌ها را در تلویزیون شبکه‌ای آمریکا به تصویر می‌کشد، اما در ارائه شخصیت‌هایی عمیق و چندبعدی موفق نیست. این مقاله نشان می‌دهد که تحلیل چنین سریالی که یکی از اولین نمونه‌های بازنمایی افغان‌ها در رسانه‌های آمریکایی است، می‌تواند به درک بهتر از نحوه تصویرسازی افغان‌ها در فرهنگ عمومی آمریکا کمک کند. همچنین، این تحقیق به بررسی قدرت رسانه در شکل‌دهی هویت‌ها و بازنمایی‌ها می‌پردازد، به‌ویژه در زمانی که توجه بین‌المللی به افغانستان، پس از خروج نیروهای آمریکایی، کاهش یافته است.

با بررسی آثار پژوهشی پیشین، خلاء آشکاری در مطالعات مرتبط با بازنمایی افغانستانی‌ها در شبکه‌های اجتماعی، به‌ویژه شبکه‌هایی مانند ایکس (توییتر سابق)، مشاهده می‌شود. بیشتر پژوهش‌های گذشته بر بازنمایی افغانستانی‌ها در رسانه‌های سنتی همچون کتاب، روزنامه، تلویزیون و سینما متمرکز بوده‌اند. در این آثار، غالباً چگونگی تصویرسازی افغانستانی‌ها از منظر رسانه‌های تصویری و ادبیات نمایشی بررسی شده و به تحلیل کلیشه‌ها و نمادسازی‌هایی پرداخته‌اند که این رسانه‌ها درباره افغانستانی‌ها به مخاطبان انتقال می‌دهند. در میان پژوهش‌های مرتبط با بازنمایی هویت در شبکه‌های اجتماعی تنها هویت ایرانی مورد مطالعه قرار گرفته است.

با این حال، تاکنون پژوهشی جامع درباره نحوه بازنمایی افغانستانی‌ها در شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی انجام نشده است. با توجه به رشد روزافزون استفاده از شبکه‌های اجتماعی و تأثیر قابل توجه آن‌ها در شکل‌گیری افکار عمومی و بازنمایی گروه‌های مختلف، این خلاء پژوهشی حائز اهمیت بوده و ضرورت انجام مطالعات جدید در این حوزه را آشکار می‌سازد. بررسی شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به درک عمیق‌تری از نگرش‌ها و ادراکات کاربران نسبت به افغانستانی‌ها در فضای مجازی کمک کند و فرصت‌های جدیدی برای تحلیل گفتمان‌های اجتماعی معاصر فراهم آورد.

چارچوب مفهومی

بازنمایی

بازنمایی بخش اصلی فرایندی است که به‌واسطه آن فرایند معنا تولید و میان‌اعضای یک فرهنگ مبادله می‌شود. بازنمایی عبارت است از کاربرد زبان، نشانه‌ها و تصاویر

که نماینده یا معرف چیزها هستند (هال، ۱۳۹۶، ۳۱). بازنمایی در نگاه هال (۱۹۷۷) فرآیندی است که از طریق آن معنا به اشیاء، افراد یا پدیده‌ها نسبت داده می‌شود و این معنا نه از خود آن‌ها، بلکه از طریق استفاده از زبان، نشانه‌ها و تصاویر شکل می‌گیرد. این مفهوم نشان می‌دهد که معنا در تعامل میان نظام‌های بازنمایی و فرهنگ ساخته می‌شود و از این طریق، زبان و فرهنگ با یکدیگر پیوند می‌خورند. در واقع، هیچ شیء یا پدیده‌ای به‌تنهایی دارای معنا نیست و این انسان‌ها هستند که با بهره‌گیری از مفاهیم و نمادها، معنای آن‌ها را تولید می‌کنند. «بازنمایی همان تولید معنای مفاهیم موجود در ذهن‌های ما از طریق زبان است. پیوند میان مفاهیم و زبان است که ما را قادر می‌سازد به جهان واقعی اشیاء، انسان‌ها، رویدادها، یا در واقع جهان‌های تخیلی اشیاء، انسان‌ها، یا رویدادهای خیالی اشاره کنیم» (هال، ۱۳۹۶، ۳۵).

رویکرد هال به بازنمایی بیان می‌کند که معنا در اشیاء یا رویدادها ذاتی نیست، بلکه از طریق چارچوب‌های تفسیری ساخته می‌شود. این فرآیند شامل تعامل میان آنچه بازنمایی می‌شود (شیء یا ایده) و چگونگی بازنمایی آن (رسانه یا قالب) است. به‌عنوان مثال، رسانه‌ها اغلب تفاوت‌های فرهنگی را از طریق کلیشه‌ها بازنمایی می‌کنند و دوقطبی‌هایی مانند «ما» در برابر «دیگران» را تقویت می‌کنند. بازنمایی به‌طور عمیقی با هویت نیز گره خورده است. شیوه‌هایی که گروه‌ها در متون فرهنگی به تصویر کشیده می‌شوند—چه به‌عنوان قهرمان و چه به‌عنوان «دیگری»—تأثیرات واقعی بر نحوه‌ای که افراد خود و دیگران را می‌بینند، دارد. این بازنمایی‌ها قدرت ایدئولوژیک دارند، برداشت‌های عمومی را شکل می‌دهند و سلسله‌مراتب اجتماعی را تقویت می‌کنند. تمرکز هال بر رسانه‌ها و محصولات فرهنگی نشان می‌دهد که بازنمایی به میدان نبردی تبدیل می‌شود که در آن ایدئولوژی‌های مسلط یا تقویت می‌شوند یا به چالش کشیده می‌شوند (Hall, 1997).

اقلیت

در چارچوب مفهومی مفهوم «اقلیت»، نباید آن را صرفاً بر مبنای تعداد افراد تعریف کرد. اقلیت بودن، پیش از آن که مسئله‌ای کمی باشد، پدیده‌ای کیفی و برآمده از زمینه‌های اجتماعی و تاریخی خاصی است که در آن، یک گروه دچار احساس و آگاهی از موقعیتی فرودست و متمایز از اکثریت مسلط می‌شود. به بیان دیگر، شکل‌گیری اقلیت، بیش از آن که به شمار اعضای یک گروه وابسته باشد، به تجربه‌ی زیسته‌ی آنان از طرد، تبعیض و نابرابری گره خورده است. لوئیس ویرث در سال ۱۹۴۵ میلادی تعریفی کلاسیک از

اقلیت ارائه می‌دهد. از نظر او، اقلیت عبارت است از گروهی از افراد که به سبب برخی خصوصیات جسمانی یا فرهنگی، با برخوردی متفاوت و تبعیض‌آمیز از سوی سایر اعضای جامعه روبه‌رو می‌شوند و این تفاوت در برخورد، آنان را در معرض تبعیض جمعی قرار می‌دهد. ویرث تأکید می‌کند که وجود اقلیت، مستلزم وجود اکثریتی ممتاز و برتر است که با اتکا به جایگاه مسلط خود، گروه اقلیت را از مشارکت کامل در زندگی اجتماعی محروم می‌سازد. این محرومیت نه تنها در سطح عینی و ساختاری، بلکه در سطح ادراکی نیز نمود می‌یابد، به طوری که خود اعضای گروه اقلیت نیز آگاهانه خود را متفاوت، جدا افتاده و در معرض نگاهی تحقیرآمیز می‌یابند (پوینده، ۱۳۷۲، ۱۰-۱۱)

رویکرد سلطه‌گر اکثریت، به‌ویژه از طریق سازوکارهای سیاسی، حقوقی و فرهنگی، می‌تواند به اشکال مختلفی از تبعیض و طرد اجتماعی بیانجامد؛ از جمله رفتارهای خصمانه، تحقیرآمیز، تمسخرآمیز و حتی خشونت‌بار. این تبعیض‌ها تنها محدود به گروه‌های نژادی نیست، بلکه اقلیت‌های دینی، جنسیتی و دیگر گروه‌های به حاشیه رانده شده را نیز دربرمی‌گیرد. برخی نظریه‌پردازان چون بارنز، کوهن و ترنر، در راستای ارائه تعریفی جامع‌تر، بر جنبه‌های ساختاری و نهادی اقلیت تأکید می‌کنند. به‌زعم آنان، اقلیت به مجموعه‌ای از افراد اطلاق می‌شود که تحت شرایط تولید اجتماعی، با محرومیتی پایدار مواجه‌اند، حتی اگر از لحاظ ظاهری فاقد ویژگی‌های متمایز یا بارز باشند. گروه غالب، در تلاش برای حفظ سلطه و مشروعیت اجتماعی خود، معمولاً مسئولیت تبعیض را متوجه قربانی می‌سازد. این فرایند که از آن با عنوان «تکنولوژی قربانی» یاد می‌شود، نوعی سازوکار گفتمانی است که اقلیت بودن را نه نتیجه‌ی تبعیض ساختاری، بلکه پیامد ویژگی‌ها یا انتخاب‌های فردی اعضای آن گروه جلوه می‌دهد (پوینده، ۱۳۷۲، ۱۰-۱۱). اقلیت می‌تواند دینی، نژادی، قومی، جنسی، زبانی، اقتصادی و سیاسی باشد.

فرو دست

فرو دست: واژه «فرو دست» که معادل فارسی اصطلاح انگلیسی Subaltern است، در فرآیند ترجمه و معرفی متون نظری و ادبی پسااستعماری، بیش از پیش وارد ادبیات فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی فارسی شده است. این واژه، به‌ویژه در نیمه نخست قرن بیستم، معنای جدیدی پیدا کرد و برای توصیف افرادی به کار رفت که فاقد قدرت سیاسی و اقتصادی هستند، در حاشیه قرار دارند و خارج از ساختارهای قدرت هژمونیک تعریف می‌شوند. فرو دستان کسانی‌اند که صدای آن‌ها شنیده

نمی‌شود و تحت سلطه فرهنگ مسلط، به‌ویژه در شرایط استعماری، سرکوب و استثمار می‌شوند. در زبان انگلیسی، مترادف‌هایی مانند «مردم عادی»، «زیرطبقه»، «محروم»، «استثمارشده» و «کم‌اهمیت» برای این واژه به کار می‌رود. از منظر تفکر انتقادی و مطالعات پسااستعماری، مفهوم «فروست» به گروه‌های اجتماعی، سیاسی یا جغرافیایی اطلاق می‌شود که خارج از قدرت هژمونیک قرار دارند. این معنای جدید ریشه در نظریه‌های آنتونیو گرامشی درباره «هژمونی فرهنگی» دارد. گرامشی نخستین کسی بود که این واژه را با بار معنایی تازه‌ای معرفی کرد. از دیدگاه او، فرودستان بخشی از جامعه مردمی و زیرطبقه‌ای هستند که قدرت مسلط هژمونیک بر آن‌ها تحمیل شده است. این افراد که اغلب از ساختارهای رسمی اجتماعی کنار گذاشته شده‌اند، توانایی بیان صدای خود را ندارند و عملاً از فرآیندهای تصمیم‌گیری و قدرت حذف شده‌اند (عضدانلو، ۱۴۰۰، ۳۳۱-۳۳۲)

«مرکز مطالعات فرودستان» در دهه ۱۹۸۰ با هدف بازنگری در تاریخ‌نگاری سنتی هند و برجسته‌سازی صدای گروه‌های به‌حاشیه‌رانده‌شده شکل گرفت. این مرکز که توسط مورخانی چون راناجیت گوها تأسیس شد، به بازنمایی تاریخ از نگاه فرودستان پرداخت و بر نقش آن‌ها در فرآیندهای مقاومت و تغییر اجتماعی تأکید کرد. گایاتری چاکراورتی اسپیواک، با پیوستن به این جریان، مفهوم فرودست را گسترش داد و به تحلیل عمیق‌تر از رابطه قدرت و بازنمایی پرداخت. او در مقاله مشهور خود «آیا فرودست می‌تواند سخن بگوید؟» استدلال کرد که فرودستان در ساختارهای قدرت هژمونیک نه‌تنها حذف می‌شوند، بلکه امکان بیان و بازنمایی خود را نیز از دست می‌دهند.

از دیدگاه اسپیواک، فرودست تنها زمانی می‌تواند به سخن درآید و برای خود حقانیتی قائل شود که فرآیند تبدیل‌شدن به سوژه در نظام نو استعماری را متوقف سازد. چراکه فرودست، به دلیل جایگاهش در ساختار قدرت، فاقد امکان و توانایی سخن گفتن است. در این شرایط، روشنفکران نقش واسطه را ایفا می‌کنند و به‌جای فرودستان سخن می‌گویند. باین‌حال، اسپیواک تأکید می‌کند که سوژه فرودست در بستر استعمار، اساساً امکان‌پذیر نیست و هرگونه مواجهه یا تقابل مستقیم میان استعمارزده و نظام سلطه را رد می‌کند. از منظر او، حتی روشنفکران منتقد و انقلابی که به‌ظاهر از طرف مردم استعمارزده صحبت می‌کنند، همچنان گرفتار نگاه «دیگری‌ساز» هستند و فرودستان را در قالبی از پیش ساخته و تثبیت‌شده بازنمایی می‌کنند (شاهمیری، ۱۳۸۹، ۱۵۱).

ادبیات نظری پژوهش

هویت ملی به مثابه «شرق شناسی»

از دیدگاه ادوارد سعید و متفکران پسااستعماری، هویت به واسطه ساخت و تثبیت «دیگری» یا «غیر» معنا و انسجام پیدا می‌کند؛ فرآیندی که به آن «دیگری‌سازی»^۱ می‌گویند. سعید در شرق‌شناسی^۲ توضیح می‌دهد که غرب با ساخت تصویری از شرق به عنوان «دیگری» - تصویری که این سرزمین را بیگانه، غیرقابل درک و کمتر از خود نمایش می‌دهد - توانست هویت خود را در قالبی متمایز و برتر تعریف کند. نتیجه‌گیری سعید از بحثش آن است که ملت‌های غربی به همان اندازه درون خود متکثر و غیرقابل تقلیل به مفهومی به نام «غرب» هستند که شرق این‌گونه است. در نتیجه نه شرقی وجود دارد و نه غربی، اما نهاد شرق‌شناسی نیاز دارد برای تأسیس یک هویت یکپارچه و منحصر به فرد به نام «غرب»، «شرق» را خلق کند (عضدانلو، ۱۴۰۰، ۲۵۷).

بندیکت اندرسون، در کتاب «جماعت‌های تصویری»^۳ به چگونگی شکل‌گیری دولت‌های ملی پس از صلح وستفالی و اهمیت مرزها در تعریف هویت ملی و نظارت بر جمعیت‌ها می‌پردازد. او توضیح می‌دهد که مرزها به دولت‌ها کمک می‌کنند تا ایده ملت و هویت مشترک را به صورت تصویری در میان جمعیت خود شکل دهند (اندرسون، ۱۳۹۳). هم سعید و هم اندرسون در این ایده با هم توافق دارند که زمانی که از هویت شرقی یا غربی صحبت می‌کنیم، یا از هویتی در بستر دولت - ملت صحبت می‌کنیم، با امری سر و کار داریم که به قول جودیت باتلر «پرفورم» شده است (Butler, 1991, 2006). به این معنا که هیچ حقیقت فی‌نفسه‌ای از آن پشتیبانی نمی‌کند.

فوکو در درس‌گفتارهای زیست - سیاست، به تبارشناسی دولت نئولیبرال می‌پردازد و نشان می‌دهد که با شکل‌گیری مفهوم حکومت‌مندی، دولت مدرن توانایی می‌یابد تا بر تک‌تک بدن‌ها نظارت و کنترل اعمال کند. در این فرآیند، مرزها به عنوان ابزاری برای تنظیم و تثبیت این قدرت متولد می‌شوند (Foucault, 2008). این تحلیل فوکویی، زمانی که با نظریه مارکسیستی‌نگری و هارت تلفیق می‌شود، ابعاد جهانی‌تری می‌یابد: در دوران امپراتوری، مرزهای دولت - ملت دیگر محدود به کنترل داخلی نیستند، بلکه به عنوان بخشی از نظم کلی جهانی عمل می‌کنند. در این نظم، مرزها به قدرت‌های

1. Othering

2. Orientalism

3. Imagined Communities

فراملی امکان مداخله و نظارت بر دولت‌ها را می‌دهند و سازوکاری برای تثبیت سلطه در سطح جهانی می‌شوند (Hardt & Negri, 2000).

از تلفیق این دودیدگاه به دست می‌آید که شرایط «دولت-ملت» و هویت ملی برآمده از آن، امری قراردادی یا به قول اندرسون تصویری است و همواره نسبتی با سلطه دارد. این هویت تصویری همواره برای آنکه بتواند انسجام داشته باشد، همواره نیازمند منطق شرق‌شناسی یا آن‌طور که سعید توضیح می‌دهد طرد دیگری است.

مرز واقعیت و ابرواقعیت

عصر جدید را بودریار عصر فراواقعیت و شبیه‌سازی نامیده است (ریتزر، ۱۳۹۸، ۸۵۲-۸۵۳). بودریار (۱۳۹۷-ب) در کتاب جامعه مصرفی در پی نشان دادن نابودی معنا، واقعیت و فرد و هر چیز دیگر ذیل سلطه منطق مصرف، تبلیغات و نشانه برآمده است. بودریار باور دارد که مشخصه جهان فعلی تهی بودن آن از معنا و سلطه و حاکمیت وانمود و شبیه‌سازی است (بودریار، ۱۳۹۷: ۷ و ۸). فرهنگ زیراکسی اصطلاحی است که بودریار برای توصیف نشانه‌ای کردن همه‌چیز در رسانه و تبلیغات به کار می‌برد که به مرحله فراسیاست، فراهنر و فراجنسیت اشاره دارد (بودریار، ۱۳۹۷-الف). وانمود «تولید امر واقعی فاقد منشأ واقعیت» است و به اصطلاح فراواقعیت یا ابرواقعیت است (بودریار، ۱۳۹۹، ۱۰). مشخصه وانمود، «تقدم مدل» است. اصطلاح فراواقعیت اشاره دارد که دیگر سخن گفتن از واقعیت در عصر فراواقعیت بی‌معناست چراکه هر چیزی معنای خود را از درون از دست داده است؛ چیزی که بودریار آن را «انفجار درونی معنا» خوانده است. بودریار همچنین به انفجار درونی رسانه اشاره می‌کند که مانند همان انفجار امر واقعی است (بودریار، ۱۳۹۹، ۱۹۹). انفجار درونی دلالت بر پایان واقعیت دارد. رسانه صرفاً نماینده و نشانگر واقعیت نیست بلکه بدیل و جایگزین واقعیت است. به بیانی دیگر واقعیت را رسانه نشان نمی‌دهد، بلکه می‌سازد. برای مثال رسانه‌هایی مانند تویتر (ایکس) ظرفیت ساخت واقعیت و جایگزینی واقعیت را دارند. بدین شکل که از برآیند توییت‌ها و نظرات کاربران مختلف، نظم مضمونی خاصی پیرامون مقولاتی مانند هویت شکل می‌گیرد و گفتمانی ویژه بر ساخته می‌شود که الزاماً منطبق با واقعیت نیست.

رسانه به مثابه مکانیزم طرد

مفهوم «برچسب زنی» که مورد استفاده هاوارد اس. بکر قرار گرفته نشان می‌دهد که چگونه یک فرهنگ، یک اجتماع یا جامعه از طریق برچسب زدن به یک گروه که

«منحرف» و «غیرطبیعی» قلمداد می‌شوند، آن‌ها را مورد طرد قرار می‌دهند. به‌مرور گروهی که به آن برچسب زده شده، این برچسب را می‌پذیرند و مقابله به‌مثل می‌کنند، به‌عبارت‌دیگر از برچسب «برچسب زندگان» استفاده می‌کنند و بیشتر خود را در مقام جدایی قرار می‌دهند. این نظریه البته به نقش رسانه‌ها اشاره نمی‌کند. استن کوهن در کتاب شیاطین مردمی و هراس اخلاقی اما به نقش رسانه در فرآیند طرد اشاره می‌کند. مطابق صورت‌بندی او از «هراس اخلاقی» رسانه‌ها و سایر نهادهای اجتماعی یک پدیده، گروه یا رفتار را به‌عنوان تهدیدی برای ارزش‌ها و نظم جامعه به تصویر می‌کشند. این فرایند معمولاً با بزرگ‌نمایی و اغراق همراه است و باعث نگرانی عمومی و تقویت تصورات منفی درباره «گروه‌های طردشده» یا «دیگران» می‌شود. در هراس اخلاقی، رسانه‌ها نقش کلیدی دارند؛ آن‌ها با روایت‌های جهت‌دار و تأکید بر خطرات، افکار عمومی را بر ضد گروه‌هایی خاص (مثلاً جوانان، مهاجران یا اقلیت‌ها) بسیج می‌کنند و از این طریق، افکار عمومی و حتی سیاست‌گذاری‌های اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهند (لافی، ۱۳۹۶، ۱۷۱-۱۷۸).

استوارت هال، متفکر مارکسیست جامایکایی در اثری به نام «پلیسی کردن بحران: کيف‌رایی، دولت، قانون و نظم» که با همراهی نویسندگان مرکز مطالعات فرهنگی بیرمنگام نگاشته شده، صورت‌بندی خوبی دارد که می‌تواند ما را با نحوه طرد گروه‌هایی خاص، از جمله اقلیت‌ها در پهنه یک جامعه دموکراتیک آشنا کند. استوارت هال در کنار متفکرانی چون ارنستو لاکلائو و شانتال موفه بسیار تحت تأثیر مفهوم‌پردازی آنتونیو گرامشی از مفهوم هژمونی هستند.

در نظریه کلاسیک مارکسیستی، تحلیل ایدئولوژی بر دو طبقه استوار بود؛ در این چارچوب، ایدئولوژی به‌عنوان نوعی آگاهی کاذب تلقی می‌شد که از بالا به طبقات کارگر تحمیل می‌شود؛ اما گرامشی با مفهوم «هژمونی» توضیح می‌دهد که جامعه را نمی‌توان به دو آگاهی یا دو طبقه محدود کرد؛ بلکه در دل جوامعی که جامعه مدنی دارند، گروه‌های اجتماعی متنوعی وجود دارند. از دیدگاه او، هژمونی یا ایده حاکم زمانی شکل می‌گیرد که ایده طبقه مسلط با ایده‌های دیگر گروه‌های اجتماعی موجود در جامعه مدنی درهم‌آمیخته و هم‌سو شود، به‌طوری‌که رضایت آن‌ها را نیز به همراه داشته باشد. به‌بیان‌دیگر، ایده طبقه مسلط تنها زمانی می‌تواند «هژمونیک» شود که بتواند هم‌گرایی و توافقی نسبی را با ایده‌های موجود در جامعه برقرار کند. این ایده حاکم نیز هرگز به‌صورت ثابت و یک‌بار برای همیشه شکل نمی‌گیرد، بلکه دائماً در

تعامل و گفت‌وگو با سایر ایده‌ها در دل جامعه قرار دارد و به همین دلیل، همواره امکان مقاومت را فراهم می‌آورد (محمدی، ۱۴۰۱، ۹۹-۱۰۹). با این حال گرامشی همچنین از گروه‌هایی به نام «فرودستان» یاد می‌کند که در میدان نزاع هژمونیک، صدایی ندارند و مصائبشان شنیده نمی‌شود (عضدانلو، ۱۴۰۱، ۳۳۲)، یا امروز می‌توانیم بگوییم فرودستان کسانی هستند که تنها به شیوه‌ای بازنمایی می‌شوند که دیگر بازیگران دارای صدای حاضر در جامعه مدنی آن‌ها را ترسیم می‌کنند.

هال در کتاب یاد شده، به شدت وفادار به تحلیل گرامشی از مفهوم هژمونی است. در دهه ۱۹۶۰، آمریکا و بریتانیا شاهد اعتراضات سیاهان و جنبش‌هایی علیه تبعیض‌ها بودند. این اعتراض‌ها طبقات حاکم را خطاب قرار می‌داد و عملکرد دولت‌ها را به چالش می‌کشید. مطابق تحلیل گرامشی، طبقات حاکم برای اعمال قدرت نیازمند همراهی جامعه مدنی و کسب رضایت آن هستند. این موضوع، واکنش دولت‌ها و نخبگان اقتصادی و فرهنگی بریتانیایی و آمریکایی را توضیح می‌دهد و رسانه‌ها در این ماجرا نقشی اساسی ایفا کردند. بازنمایی این اعتراضات به مثابه فروپاشی اجتماعی و اخلاقی و اقتران آن‌ها با کیفیت‌رایی، به نخبگان حاکم این امکان را داد که معترضان را نه به مثابه مخالفان سیاست‌ها دولت‌های وقت و بحران‌های موجود، بلکه به مثابه مخالفان «جامعه» صورت‌بندی کند. کارکرد هژمونی دقیقاً در توضیح این مسئله است که چطور سلطه و حاکمیت طبقاتی به شکل حاکمیت دموکراتیک جلوه می‌کند (سیدمن، ۱۸۳-۱۸۸).

اگرچه تحلیل هال به‌ویژه بر دولت و نخبگان سیاسی تمرکز دارد، اما در فضایی که قدرت به‌طور پراکنده اعمال می‌شود و حتی رسانه‌های مستقل نیز بلوک قدرتمندی را نمایندگی می‌کنند، بازنمایی هژمونیک لزوماً از جانب دولت یا نخبگان رسمی شکل نمی‌گیرد. این اتفاقی است که در بازنمایی هژمونیک از افغانستانی‌ها در رسانه‌ای مانند تویتر می‌بینیم؛ جایی که بازیگران غیرنخبه، اما پرشمار، می‌توانند بازنمایی خاصی (افغانستانی به عنوان تهدید ملی) را به شکل هژمونیک تثبیت کنند و حتی بر سیاست‌های دولتی تأثیر بگذارند. این امر زمانی نگران‌کننده‌تر می‌شود که بدانیم در فضای هژمونیک، همان‌طور که گرامشی درباره فرودستان گفته بود، افغانستانی‌ها صدایی ندارند و نمی‌توانند خود را بازنمایی کنند.

در این پژوهش، چارچوب مفهومی‌ای طراحی شده که هدف آن فراهم ساختن بستری نظری برای تحلیل چندلایه‌ی بازنمایی مهاجران افغانستانی در شبکه اجتماعی

ایکس است. در این چارچوب، تلاش شده تا با درهم‌تنیدن مفاهیم و سطوح مختلف تحلیلی، نوعی حساسیت نظری نسبت به وضعیت مهاجران و سازوکارهای بازنمایی آن‌ها ایجاد شود.

نخستین سطح این چارچوب، به مفهوم دولت‌ملت و کارکرد آن در تعریف و حفظ مرزهای اجتماعی و نمادین می‌پردازد. در این سطح، مرزها نه فقط به‌عنوان واقعیت‌های جغرافیایی یا سیاسی، بلکه همچون سازه‌هایی فرهنگی و گفتمانی مورد توجه‌اند که در شکل‌دهی به تمایز میان «خود» و «دیگری» نقش‌آفرین هستند. این تمایزات، درزمینه مهاجرت، می‌توانند بر نحوه مواجهه با گروه‌های مهاجر، از جمله مهاجران افغانستانی، اثرگذار باشند.

سطح دوم به حوزه بازنمایی رسانه‌ای اختصاص دارد. شبکه‌های اجتماعی همچون ایکس، به‌مثابه میدان‌هایی برای تولید و گردش معنا، نقشی مهم در ساختن تصویرهای عمومی از گروه‌های اجتماعی ایفا می‌کنند. در این چارچوب، بازنمایی مهاجران نه صرفاً بازتابی از واقعیت، بلکه برساخته‌ای اجتماعی تلقی می‌شود که متأثر از نیروهای گفتمانی و نظام‌های معناپرداز است.

در سطح سوم، توجه به پیامدهای اجتماعی این بازنمایی‌ها معطوف شده است. بررسی می‌شود که چگونه تصویرهای رسانه‌ای، در پیوند با گفتمان‌های غالب، می‌توانند در فرآیندهای تمایزگذاری و مرزبندی اجتماعی نقش ایفا کنند و موجب تقویت یا تضعیف هویت مهاجران شوند. این سه سطح به‌طور درهم‌تنیده، چارچوبی را شکل می‌دهند که می‌کوشد ابعاد مختلف بازنمایی مهاجران افغانستانی را در نسبت با مفاهیمی چون دولت‌ملت، دیگری‌سازی، رسانه و هویت مورد بررسی قرار دهد و زمینه‌ای تحلیلی برای فهم پویایی‌های پیچیده‌ی تجربه‌ی مهاجرت در بستر رسانه‌های اجتماعی فراهم آورد.

روش پژوهش

با توجه به هدف پژوهش، یعنی شناسایی مضامین و مقولات پرتکرار و فراگیر در بازنمایی رسانه‌ای مهاجران افغانستانی در ایران، در این تحقیق از روش کیفی تحلیل مضمون استفاده شده است. شیوه اصلی در این روش، تکرار مجدد است که از طریق آن مضامین اصلی در فرایند تحلیل کشف می‌شود. مضمون عبارت است از «سازهای انتزاعی که نه‌تنها به بیانات موجود در داده‌های متنی مرتبط است بلکه با بیانات موجود

در تصاویر، صداها و اشیاء نیز مرتبط است» (شیخ‌زاده و بنی‌اسد، ۱۳۹۹: ۱۲ تا ۲۰). اوپلر در توضیح مفهوم مضمون بیان می‌کند که تعداد محدودی از مصادیق پویا که می‌توان آن‌ها را «مضامین» نامید را می‌توان در هر فرهنگی شناسایی و تعریف کرد و آنچه مهم است جستجوی ماهیت، شرح و رابطه میان مضامین است (اوپلر، ۱۹۴۵: ۱۹۸). بر اساس تعریف کینگ و هوراکس (۲۰۱۰: ۱۵۰؛ به نقل از شیخ‌زاده و بنی‌اسد، ۱۳۹۹: ۲۲) مضمون «یک ویژگی تکراری و متمایز در متن است که به نظر پژوهشگر نشان‌دهنده درک و تجربه خاصی در رابطه با سؤال‌های پژوهش است». در نتیجه روش تحلیل مضمون را می‌توان «فرایند شناسایی و کدگذاری الگوهای معنایی در تحقیقات کیفی اولیه» تعریف کرد (ذکایی، ۱۴۰۳: ۸۴).

در تحلیل مضمون، هر مضمون باید از ویژگی‌هایی چون کفایت عددی، ارتباط با اهداف پژوهش، پوشش‌دهی جزئیات، فراگیری و همخوانی با محتوای مربوطه برخوردار باشد (ذکایی، ۱۴۰۳: ۹۳ و ۹۴). مضامین بر اساس رویکردهای مختلف، در قالب دسته‌هایی همچون استقرایی/قیاسی، مشهود/پنهان، پایه/سازمان‌دهنده/فراگیر و اصلی/فرعی تقسیم‌بندی می‌شوند (شیخ‌زاده و بنی‌اسد، ۱۳۹۹: ۳۵-۴۷). داده‌های پژوهش حاضر، توییت‌هایی هستند که به‌عنوان متونی کوتاه و تحت‌اللفظی تحلیل شده‌اند. برای استخراج مضامین، از فنون پیشنهادی ریان و برنارد (۲۰۰۳؛ به نقل از شیخ‌زاده و بنی‌اسد، ۱۳۹۹: ۶۴) مانند بررسی تکرارها، رخداد هم‌زمان کلمات، شباهت‌ها، تفاوت‌ها و نوع‌شناسی‌های پنهان استفاده شده است. هدف از این تحلیل، کشف الگوهای معنایی موجود در داده‌ها و سامان‌دهی آن‌ها در قالب شبکه‌ای از مضامین مرتبط با مسئله پژوهش است (شیخ‌زاده و بنی‌اسد، ۱۳۹۹: ۷۹).

در این پژوهش تلاش شده است تا در انتخاب مضامین، به سه عامل اصلی یعنی اولویت تحلیلی پژوهشگران، تکرار در داده‌ها و تمایز معنایی میان مفاهیم توجه شود (ذکایی، ۱۴۰۳: ۸۹ و ۹۰). به همین منظور، فرآیند گردآوری و تحلیل داده‌ها در شش مرحله طراحی و اجرا شده است: ابتدا بازه زمانی مهر ۱۴۰۲ تا اردیبهشت ۱۴۰۳ به‌عنوان چارچوب زمانی تحلیل تعیین شد؛ این انتخاب با توجه به داغ و برجسته شدن دوباره مسئله مهاجران افغانستانی در افکار عمومی و فضای مجازی جامعه ایرانی در این دوره و بازتاب گسترده آن در پی مجموعه‌ای از رویدادهای خاص و مناقشه‌برانگیز صورت گرفت. سپس با هدف دستیابی به توییت‌های مرتبط با بازنمایی مهاجران افغانستانی، هشتگ‌های گرایه‌شده‌ای مانند #اخراج_افغان_مطالبه_ملی، #نه_به_افغان،

#اخراج_افغان_مطالبه_عبری، #نه_به_افغان_ستیزی، #من_هم_افغانستانی_هستم و #نه_به_نژادپرستی_شناسایی و جست‌وجو شدند. در مرحله سوم، توییت‌ها بر اساس نمونه‌گیری نظری گردآوری و تحلیل شدند و این روند تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. پس از پالایش، ۳۶۴ توییت به‌عنوان داده‌نهایی انتخاب شد. سپس فرآیند تحلیل مضمون بر اساس مدل سه‌مرحله‌ای کینگ و هوراکس در سه فاز متوالی انجام شد:

۱. کدگذاری توصیفی با هدف استخراج عناصر آشکار در متن؛

۲. کدگذاری تفسیری برای شناسایی دلالت‌های ضمنی و معانی پنهان؛

۳. استخراج مضامین فراگیر که نمایانگر الگوهای معنایی کلان در مواجهه با مهاجران افغانستانی در شبکه اجتماعی ایکس هستند (King & Horrocks, 2010: 152-158). نام‌گذاری مضامین نیز با تلفیقی از ادبیات کاربران در توییت‌ها، مفاهیم نظری، متن توییت‌ها و ملاحظات تحلیلی پژوهشگران انجام گرفت تا هم‌خوانی معنایی و انسجام مفهومی حفظ شود (ذکایی، ۱۴۰۳: ۸۹ و ۹۰).

جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها

در مرحله نخست تحلیل مضمون، داده‌های متنی اولیه از طریق جست‌وجوی هشتگ‌های شناسایی‌شده در بازه زمانی مهر ۱۴۰۲ تا اردیبهشت ۱۴۰۳ گردآوری شد که در مجموع شامل ۳۶۴ توییت یا گزاره مرتبط با موضوع پژوهش بود. در این مرحله، بدون تفسیر یا تحلیل عمیق، گزاره‌های کلیدی هر توییت استخراج و به‌صورت مستقیم و بی‌واسطه کدگذاری توصیفی شدند. هدف این مرحله، انتزاع اولیه داده‌ها از طریق بازشناسی مفاهیم و مضامین سطح اول در زبان کاربران و بدون دخالت مفروضات نظری یا تحلیلی پژوهشگر بود. از مجموع ۳۶۴ گزاره گردآوری‌شده، تعداد ۶۰۳ کد توصیفی در مرحله نخست تحلیل شناسایی و استخراج شد.

جدول ۱. منتخب و نمونه کدگذاری توصیفی

ردیف	هشتگ	آدرس	گزاره	کد توصیفی	شماره کد
۱	#اخراج_افغان_مطالبه_ملی	https://x.com/arbabkohlakostan/status/1912861213718946099	شاید به عده آدم ساده با خودشون بگن حالا که بحث اخراج افغان‌های که برگه سرشماری دارن جدی شده این جماعت ناراحت باشن و دلشون براشون بسوزه ولی این جماعت بی‌عار به یه ورشونم نیست و دارن به ریشمون می‌خندن مفت خوردن و حسابی پول جمع کردن حالا هم برمیگردن وطنشون	بی‌عار بودن و بی‌تفاوتی افغانستانی‌ها نسبت به زندگی در ایران	A-5-1
				مفت خوری و پول جمع کردن افغانستانی‌ها در ایران و برگشتن به کشورشان	A-5-2
۲	#نه_به_افغان	https://x.com/callmeqedoo/status/1686125357013872640	افغان‌ها همه جارو گرفتند از فروشنده‌گی، عمله ساختمان، کارگر، پاکبان و.... حالا هی بگید نژاد پرستی نکنید یه سر برید تجریش ببینید چه خیره انگار وارد کابل شدید!	تسخیر همه عرصه‌های کاری در ایران توسط افغان‌ها	B-1-1
۳	#من_هم_افغانستانی_هستم	https://x.com/Raafegh/status/1709226746397024703	اگر امروز در مقابل ظلمی که به پناهجویان افغانستانی تو ایران میشه سکوت کنیم، فردا با همین توجیحات، در سکوت بقیه، هموطنای خودمون رو سرکوب میکنن! پس امروز باید بلند بگیم: #من_هم_افغانستانی_هستم	سکوت در برابر ظلم به پناهجوی افغانستانی توجیهی بر سرکوب هموطنان	D-42-1

در مرحله دوم، کدهای توصیفی به‌دست‌آمده از گزاره‌های توییت‌ها، به‌منظور ایجاد سطح بالاتری از انتزاع و یکپارچه‌سازی، مورد بازبینی قرار گرفتند. در این فرایند، کدهایی که دارای نزدیکی معنایی، زمینه کارکردی مشابه یا گرایش دلالتی همسو بودند، در قالب کدهای تفسیری دسته‌بندی شدند. درنهایت، ۳۴ کد تفسیری شناسایی گردید.

جدول ۲. دسته‌بندی کدهای توصیفی ذیل کدهای تفسیری

کدهای توصیفی	مقوله تفسیری	ردیف
A-1-1, A-6-1, A-13-3, A-30-2, A-35-1, A-40-1, A-43-1, A-49-3, A-53-2, A-57-2, A-58-2, A-65-1, A-70-1, A-77-2, A-86-2, A-87-3, A-92-1, A-92-2, A-100-1, A-106-1, A-106-2, A-111-1, A-112-1, A-113-1, A-119-1, A-124-1, A-132-1, A-136-1, A-139-1, A-143-1, A-144-2, A-145-2, A-151-3, A-170-1, A-177-1, A-178-2, A-185-2, A-186-1, A-194-2, A-212-2, A-216-2, A-218-1, A-220-1, A-235-1, B-2-1	تهدیدانگاری امنیتی و جنایی مهاجران	۱
A-1-2, A-2-1, A-2-3, A-22-1, A-22-2, A-23-2, A-26-1, A-27-1, A-33-2, A-34-1, A-41-2, A-76-1, A-118-1, A-120-1, A-147-2, A-148-2, A-149-1, A-165-1, A-175-4, A-202-1, B-3-1, B-7-1	لزوم طرد اجتماعی و اخراج مهاجران	۲
A-1-3, A-12-1, A-23-1, A-24-1, A-24-2, A-34-2, A-34-3, A-42-2, A-46-1, A-46-2, A-56-2, A-61-1, A-79-1, A-82-1, A-89-1, A-89-2, A-90-2, A-122-1, A-144-1, A-156-1, A-158-2, A-159-1, A-159-2, A-167-1, A-167-2, A-167-3, A-168-1, A-169-1, A-174-2, A-175-2, A-176-2, A-178-3, A-205-1, A-233-2, B-8-2	نقد سیاست‌های مهاجرتی	۳
A-1-4, A-68-1, A-198-1	نفی و نقد امت‌گرایی	۴
A-2-2, A-3-2, A-5-1, A-8-2, A-12-2, A-13-1, A-18-3, A-25-1, A-27-2, A-28-1, A-30-1, A-31-1, A-32-1, A-42-1, A-51-1, A-52-1, A-58-1, A-59-1, A-60-1, A-63-1, A-63-3, A-64-1, A-64-2, A-73-1, A-73-2, A-74-1, A-74-2, A-80-2, A-81-1, A-93-1, A-94-1, A-94-2, A-94-3, A-94-4, A-95-1, A-95-2, A-100-2, A-105-1, A-108-1, A-108-2, A-114-1, A-116-1, A-116-2, A-121-1, A-123-1, A-129-1, A-129-2, A-131-1, A-147-1, A-148-1, A-153-1, A-155-1, A-158-1, A-161-1, A-169-2, A-173-1, A-175-3, A-176-3, A-179-1, A-180-1, A-188-2, A-189-3, A-193-1, A-194-1, A-197-1, A-203-2, A-203-3, A-204-1, A-206-1, A-209-1, A-209-2, A-211-2, A-212-1, A-213-1, A-225-2, A-229-3, A-230-1	تحقیر قومی و نژادی مهاجران	۵
A-9-1, A-9-2, A-9-3, A-10-1, A-11-1, A-16-2, A-18-2, A-21-1, A-29-1, A-30-3, A-44-1, A-63-2, A-66-1, A-71-1, A-80-3, A-84-1, A-84-3, A-116-3, A-126-1, A-128-1, A-139-2, A-141-1, A-146-1, A-168-4, A-184-1, A-196-1, A-208-1, A-210-1, A-213-1, A-229-1	فریبکاری و مظلوم‌نمایی کردن مهاجران	۶
A-3-1, A-7-1, A-15-1, A-19-2, A-19-3, A-33-1, A-37-1, A-38-1, A-39-1, A-40-2, A-48-4, A-56-1, A-62-2, A-67-1, A-77-1, A-109-1, A-115-3, A-125-1, A-126-2, A-133-2, A-151-1, A-232-2, A-232-3, A-236-1, A-236-2	تهدیدانگاری مهاجران برای هویت ملی	۷

بازنمایی افغانستانی های مقیم ایران در شبکه اجتماعی ایکس (تویتر)

ردیف	مقوله تفسیری	کدهای توصیفی
۸	تهدید بودن مهاجران برای خدمات آموزشی	A-4-1, A-43-2, A-49-1, A-78-1, A-90-1, A-96-1, A-176-1, A-185-4, A-200-1, A-200-2, A-207-2
۹	تهدیدانگاری مهاجران برای فرصت های شغلی	A-4-2, A-15-2, A-35-2, A-39-2, A-41-1, A-48-2, A-72-1, A-85-1, A-101-1, A-125-2, A-135-1, A-171-1, A-182-1, A-183-1, A-185-3, A-208-2, A-214-1, A-215-1, A-215-2, A-221-1, A-222-1, A-227-3, B-1-1, B-11-1
۱۰	تهدید اقتصادی و مصرف منابع	A-8-1, A-16-1, A-17-1, A-36-2, A-43-3, A-45-1, A-45-2, A-53-1, A-57-1, A-92-3, A-99-1, A-107-1, A-110-1, A-134-1, A-134-3, A-140-1, A-146-2, A-147-3, A-150-1, A-150-2, A-157-1, A-160-1, A-168-2, A-175-1, A-179-2, A-181-1, A-181-2, A-185-5, A-187-1, A-189-4, A-199-1, A-203-1, A-207-1, A-209-3, A-212-3, A-217-2, A-233-1, A-235-2
۱۱	تهدید فرهنگی و اخلاقی مهاجران	A-11-2, A-13-2, A-17-2, A-50-1, A-54-2, A-55-1, A-57-3, A-58-3, A-68-2, A-75-1, A-93-2, A-103-1, A-121-3, A-145-1, A-149-2, A-162-1, A-164-1, A-172-1, A-189-1, A-189-2, A-191-1, A-192-1, A-192-2, A-192-3, A-195-2, A-201-1, A-208-3, A-211-1, A-211-3, A-214-1, A-224-1, A-224-2, A-224-3, A-225-1, A-226-1
۱۲	تهدیدانگاری سیاسی مهاجران	A-14-1, A-83-1, A-84-2, A-87-1, A-91-1, A-91-2, A-97-1, A-102-1, A-115-1, A-119-2, A-119-3, A-127-1, A-137-1, A-137-2, A-137-3, A-151-2, A-154-1, A-178-1, A-188-1, A-203-4, A-206-2, A-223-1, A-239-2
۱۳	تشبیه سازی بیگانه هراسی	A-62-1, A-88-1, A-128-2, A-133-1, A-142-3, A-163-1, A-195-1
۱۴	ناسپاسی و سوء استفاده گری مهاجران	A-4-4, A-5-2, A-18-1, A-20-1, A-29-2, A-44-2, A-47-1, A-48-3, A-49-2, A-54-1, A-60-2, A-81-2, A-86-1, A-104-1, A-115-2, A-141-2, A-168-3, B-4-1
۱۵	تحقیر جنسیتی مهاجران	A-69-1, A-75-2, A-80-1, A-98-1, A-117-1, A-121-2, A-166-1, A-188-3, B-8-1
۱۶	تکثیر جمعیتی و تغییر بافت اجتماعی	A-4-5, A-7-2, A-19-1, A-24-3, A-48-1, A-87-2, A-130-1, A-134-2, A-138-1, A-140-2, A-142-1, A-142-2, A-157-2, A-185-1, A-190-1, A-231-2, A-238-1, A-238-2
۱۷	تهدید بودن مهاجران برای خدمات رفاهی	A-42-3, A-152-1, A-169-3, A-174-1, A-174-3, A-227-2, A-236-3
۱۸	تبعیض حقوقی به نفع مهاجران	A-172-2, A-216-1, A-217-1, A-219-1, A-227-1, A-227-4, A-228-1
۱۹	روایت همدلی و همبستگی	C-1-1, C-10-1, C-48-2, D-25-1, D-25-3, D-43-1, E-5-1, E-7-1, E-5-1

ردیف	مقوله تفسیری	کدهای توصیفی
۲۰	رد کلیشه‌های منفی	C-1-2, C-40-1, D-20-1, D-36-2, F-2-2, F-10-1
۲۱	جانفشانی و ایثار فاطمیون	C-3-1, C-11-1, C-12-1, C-25-1, C-26-1, C-27-1, C-28-2
۲۲	فرصت‌آفرینی حضور مهاجران افغانستانی در ایران	C-4-1, C-13-1, C-20-1, C-21-1, C-36-1, C-43-1, C-43-2, C-44-1, C-47-1
۲۳	لزوم ساماندهی مهاجرین غیرقانونی	C-5-1, C-5-2, C-6-2, C-7-2, C-8-1, C-8-2, C-9-3, C-16-1, C-16-2, C-20-2
۲۴	انحصار تهدید در مهاجرین غیرقانونی	C-6-1, C-7-1, C-9-1
۲۵	فتنه بودن موج افغان‌ستیزی	C-14-1, C-17-1, C-19-1, C-28-1, C-29-1, C-35-1, C-38-1, C-39-1, C-42-1
۲۶	اعتراض به دروغ‌پراکنی علیه مهاجران	C-2-1, C-2-2, C-15-1, C-15-2, C-24-1, C-24-2
۲۷	تعارض مهاجرستیزی با ارزش‌های اسلامی و ایرانی	C-18-1, C-22-1, C-23-1, C-32-1, C-33-2
۲۸	نقد رفتار غیراخلاقی با مهاجران	C-9-2, C-30-1, C-31-1, C-33-2, C-34-1, C-48-1, C-49-1, D-1-1, D-4-1, D-7-1, D-7-2, D-7-3, D-18-1, D-29-1, D-33-1, D-34-1, D-40-1, E-2-1, E-3-1, F-6-1
۲۹	سختی زندگی مهاجران	C-33-1, C-41-1, D-27-1, D-27-2, D-30-1, D-38-1
۳۰	پروژه مشترک راست افراطی در ایجاد افغان‌ستیزی	D-2-1, D-3-2, D-4-2, D-8-1, D-9-1, D-11-1, D-13-1, D-13-2, D-16-1, D-24-1, D-37-1, D-41-1, D-44-1
۳۱	توجه ناکارآمدی حاکمیت از طریق مهاجرستیزی	D-3-1, D-10-1, D-12-1, D-12-2, D-14-1, D-15-1, D-21-1, D-22-1, D-26-1, D-35-1, D-39-2, E-8-1, F-5-1, F-8-2
۳۲	فاشیستی و نژادپرستانه بودن مهاجرستیزی	C-45-1, D-6-1, D-16-2, D-19-1, D-25-2, D-28-1, D-31-1, D-32-1, D-34-2, E-2-1, E-4-1, E-6-1, F-1-2, F-3-1, F-3-2, F-6-2, F-8-1, F-8-2, F-9-1, F-11-1, F-12-1
۳۳	دفاع از اشتراک نوع بشر	D-5-1, D-17-1, D-23-1, D-25-1, D-42-1, E-5-2, F-1-1, F-1-2, F-2-1, F-4-1
۳۴	متحجرانه بودن فرهنگ مهاجرستیزی	D-10-2, D-18-2, D-19-1, D-36-1, E-1-1

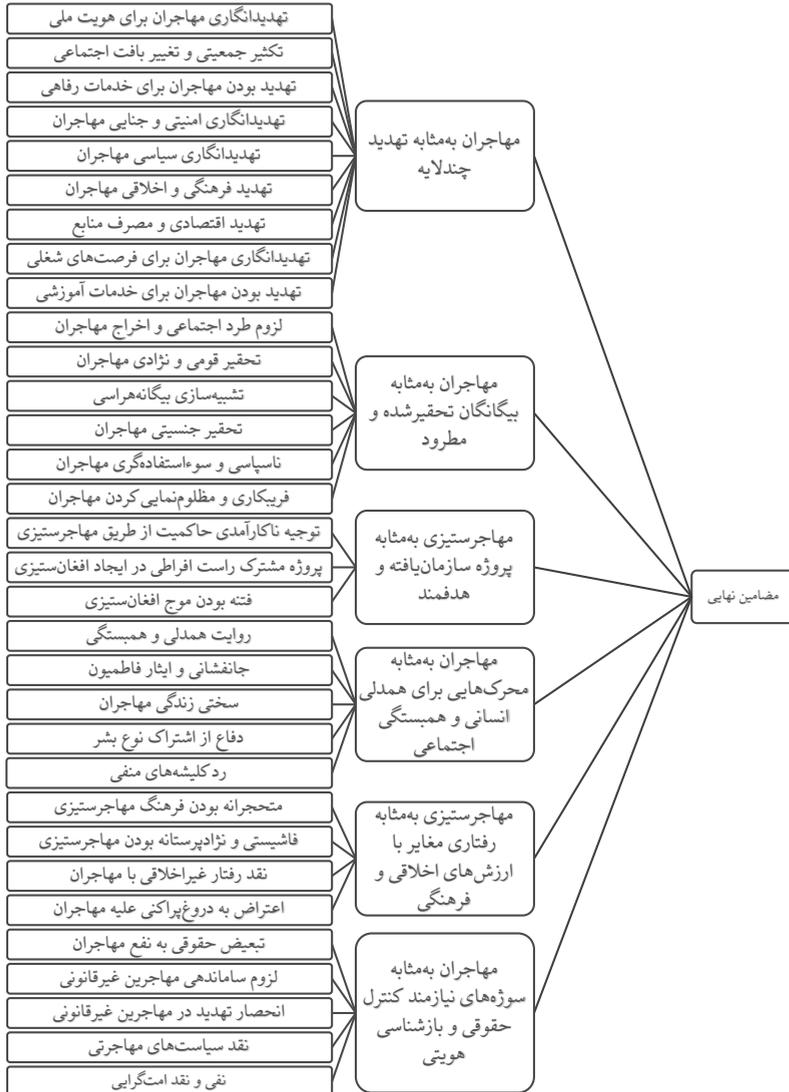
در مرحله سوم، کدهای تفسیری حاصل از بازخوانی داده‌ها با هدف دستیابی به سطوح بالاتر انتزاع و کشف الگوهای معنایی منسجم، در قالب کدهای یکپارچه‌ساز بازترکیب شدند. این مرحله که به شناسایی مضامین فراگیر منتهی شد، با تمرکز بر شباهت‌های معنایی، قرابت

گفتمانی و کارکردهای ارتباطی میان کدها، امکان طبقه‌بندی آن‌ها در قالب شش مضمون نهایی را فراهم ساخت. هر مضمون نهایی، حامل یک صورت‌بندی منسجم معنایی است که از طریق گردآمدن چند کد تفسیری هم‌جهت و مکمل شکل گرفته است. در جدول زیر، کدها و مقولات تفسیری و کدهای یکپارچه‌ساز آن‌ها آمده است.

جدول ۳. دسته‌بندی کدهای تفسیری ذیل کدهای یکپارچه‌ساز

مقولات تفسیری	کدهای یکپارچه‌ساز	ردیف
تهدیدانگاری مهاجران برای هویت ملی تهدید بودن مهاجران برای خدمات آموزشی تهدیدانگاری مهاجران برای فرصت‌های شغلی تهدید اقتصادی و مصرف منابع تهدید فرهنگی و اخلاقی مهاجران تهدیدانگاری سیاسی مهاجران تهدیدانگاری امنیتی و جنایی مهاجران تهدید بودن مهاجران برای خدمات رفاهی تکثیر جمعیتی و تغییر بافت اجتماعی	مهاجران به‌مثابه تهدید چندلایه	۱
لزوم طرد اجتماعی و اخراج مهاجران تحقیر قومی و نژادی مهاجران تشبیه‌سازی بیگانه‌هراسی تحقیر جنسیتی مهاجران ناسپاسی و سوءاستفاده‌گری مهاجران فریبکاری و مظلوم‌نمایی کردن مهاجران	مهاجران به‌مثابه بیگانگان تحقیر شده و مطرود	۲
توجیه ناکارآمدی حاکمیت از طریق مهاجرت‌ستیزی پروژه مشترک راست افراطی در ایجاد افغان‌ستیزی فتنه بودن موج افغان‌ستیزی	مهاجرت‌ستیزی به‌مثابه پروژه سازمان‌یافته و هدفمند	۳
روایت همدلی و همبستگی جانفشانی و ایثار فاطمیون سختی زندگی مهاجران دفاع از اشتراک نوع بشر رد کلیشه‌های منفی	مهاجران به‌مثابه محرك‌هایی برای همدلی انسانی و همبستگی اجتماعی	۴
متحجرانه بودن فرهنگ مهاجرت‌ستیزی/ریشه داشتن مهاجرت‌ستیزی در تفکر دینی فاشیستی و نژادپرستانه بودن مهاجرت‌ستیزی نقد رفتار غیراخلاقی با مهاجران اعتراض به دروغ‌پراکنی علیه مهاجران	مهاجرت‌ستیزی به‌مثابه رفتاری مغایر با ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی	۵

<p>تبعیض حقوقی به نفع مهاجران لزوم ساماندهی مهاجرین غیرقانونی انحصار تهدید در مهاجرین غیرقانونی نقد سیاست‌های مهاجرتی نفی و نقد امت‌گرایی</p>	<p>مهاجران به‌مثابه سوژه‌های نیازمند کنترل حقوقی و بازشناسی هویتی</p>	<p>۶</p>
---	---	----------

شکل ۱. کدهای یکپارچه‌ساز و مقولات تفسیری

بازنمایی تهدیدمحور (مهاجران به‌مثابه تهدید چندلایه)

در بازنمایی تهدیدمحور، مهاجران افغانستانی در شبکه اجتماعی ایکس عمدتاً به‌عنوان عناصری دیده می‌شوند که حضورشان با نوعی اختلال در نظم، منابع و هویت جامعه میزبان همراه است. این نوع بازنمایی از تنوعی در صورت‌بندی برخوردار است و طیفی از نگرانی‌های امنیتی، هویتی، اقتصادی، رفاهی و فرهنگی را شامل می‌شود و مهاجر را به‌مثابه تهدید چندلایه و چندبعدی تصویر می‌کند. این تهدیدانگاری‌ها به‌عنوان دلیل و توجیه در هشتگ «#اخراج_افغان_مطالبه_ملی» به کار برده شده‌اند.

در توییت‌های مرتبط با مقوله تهدیدانگاری امنیتی مهاجران، آن‌ها به‌مثابه خطری جدی و فراگیر برای امنیت جامعه ایرانی تصویر شده‌اند؛ نه صرفاً قانون‌گریز، بلکه عاملان اصلی قتل، تجاوز، سرقت، قاچاق اعضای بدن و دیگر جرایم سازمان‌یافته. در توییت‌های تحلیل‌شده، آنان با برچسب‌هایی چون «قاتل»، «متجاوز»، «تروریست» و «آدم‌ربا» معرفی شده‌اند و این اتهامات با مصادیق متعدد و روایت‌های شخصی تقویت شده است. مهاجران در این چارچوب، نه به‌عنوان افراد بی‌پناه، بلکه به‌سان نیروهایی بیگانه و مهاجم بازنمایی شده‌اند که در حال «نفوذ»، «تهاجم» و «تسخیر» کشورند. این بازنمایی فراتر از جرم‌های خُرد رفته و مهاجران را تهدیدی برای امنیت ملی، آینده فرزندان ایران و حتی بهداشت عمومی جامعه معرفی می‌کند؛ از «انتحاری شدن» گرفته تا «آوردن بیماری‌هایی چون سرخک» به کشور. بدین‌گونه، افغانستانی‌ها نه‌فقط مجرم که منبع تهدیدی مستمر و همه‌جانبه برای نظم، سلامت و موجودیت جامعه ایرانی تصویر شده‌اند.

در بسیاری از توییت‌های بررسی‌شده، مهاجران افغانستانی نه‌تنها به‌عنوان یک گروه بیگانه، بلکه به‌مثابه تهدیدی وجودی برای هویت ملی ایران بازنمایی شده‌اند. کاربران با استفاده از واژگانی چون «اشغالگر»، «مهاجم»، «تهاجم خاموش» و «تصرف تدریجی»، حضور افغانستانی‌ها را فراتر از مهاجرت معمولی و در قالب اشغال سرزمین و تغییر بافت هویتی کشور تصویر کرده‌اند. مفاهیمی چون «تشکیل کلونی»، «اخراج ایرانیان از محله خودشان» یا «گردن‌کشی افغان‌ها» نشان‌دهنده این نگرانی‌اند که مهاجران نه‌فقط مهمان یا پناه‌جو، بلکه عاملان جابه‌جایی قدرت اجتماعی و فرهنگی در قلمرو ایران هستند. در این فضا، حتی ادبیات افغانستانی‌ها نیز «اشغالگرانه» خوانده شده و نسبت به نیت‌های پنهان آنان هشدار داده شده است.

در بخشی از توییت‌های تحلیل‌شده، حضور کودکان افغانستانی در نظام آموزشی ایران به‌عنوان نوعی اشغال یا تصاحب منابع ملی بازنمایی شده است. کاربران با عباراتی

مانند «گرفتن جای کودکان ایرانی»، «مفت درس خواندن با پول مالیات ایرانی‌ها» و «خورده شدن حق بچه‌های ایرانی» نگرانی خود را از آنچه نابرابری در توزیع فرصت آموزشی می‌دانند، بیان کرده‌اند. در این بازنمایی، افغان‌ها نه صرفاً دریافت‌کنندگان خدمات آموزشی، بلکه به‌مثابه گروهی دیده می‌شوند که با «لابی‌گری» یا «اشغال مدارس»، منابعی را که باید به کودکان ایرانی برسد، تصاحب کرده‌اند. این تصویرسازی گاه با هشدار نسبت به «غلبه جمعیتی افغان‌ها در مدارس» همراه شده و بر حس بی‌عدالتی و تهدید نسبت به آینده آموزشی کودکان ایرانی تأکید دارد.

در توییت‌های مرتبط با مقوله تهدیدانگاری مهاجران برای فرصت‌های شغلی، افغانستانی‌ها به‌عنوان عامل مستقیم محرومیت شغلی کارگران ایرانی بازنمایی شده‌اند. حضور آنان در طیفی از مشاغل، از کارهای کارگری تا فعالیت در حوزه‌های تخصصی مانند پزشکی و طبخ غذا، با عباراتی چون «تصرف بازار کار»، «تسخیر تمامی مشاغل» و «بدبخت کردن کارگر ایرانی» توصیف شده است. کاربران نسبت به حذف فرصت‌های شغلی از سفره کارگران، جوانان و زنان ایرانی ابراز نگرانی کرده‌اند و افغان‌ها را مسئول «نابودی آینده فرزندان ایران» و «برهم خوردن امنیت شغلی و زندگی مردم» دانسته‌اند. حتی در مواردی، تعهد حرفه‌ای افغان‌ها نیز زیر سؤال رفته و حضورشان نه فقط به‌عنوان رقیب اقتصادی، بلکه به‌مثابه تهدیدی برای کیفیت و امنیت خدمات شغلی تلقی شده است.

در بازنمایی تهدیدمحور اقتصادی، مهاجران افغانستانی به‌عنوان مصرف‌کنندگان بی‌ضابطه منابع و یارانه‌های ملی تصویر شده‌اند؛ کسانی که بدون مشارکت مؤثر، «مفت‌خور»، «هزینه‌بر» و «بلای ویرانگر» برای اقتصاد ایران معرفی می‌شوند. در توییت‌ها از مهاجرت آن‌ها با تعبیری چون «مهمانی چهل‌ساله» یاد شده و گفته می‌شود حضورشان موجب «مصرف بی‌رویه منابع»، «گرانی مسکن»، «کمبود دارو»، «قاچاق سوخت و شیرخشک» و حتی «افزایش تورم و بیکاری» شده است. همچنین اشاره‌هایی به «صرف ۷۰۰ هزار میلیارد تومان برای افغان‌ها»، «داشتن حساب‌های میلیاردی» و «استفاده از یارانه و انرژی ایرانیان» نیز دیده می‌شود که همگی تلاش دارند مهاجران را به‌عنوان عامل اصلی یا یکی از عوامل بحران اقتصادی و فشرده شدن معیشت مردم ایران بازنمایی کنند.

در مقوله تهدید فرهنگی و اخلاقی، مهاجران افغانستانی به‌مثابه حاملان فرهنگی ناسازگار، خطرناک و ویرانگر برای جامعه ایرانی بازنمایی شده‌اند. در توییت‌های

تحلیل شده، افغان‌ها نه تنها متهم به «بی‌احترامی»، «وقاحت» و «توهین» به ایرانیان، زنان و دختران ایرانی شده‌اند، بلکه حضورشان با مفاهیمی چون «گستاخی»، «نفاق»، «پاچه‌گیری»، «مزاحمت جنسی»، «چشم‌چرانی» و «تمسخر» همراه شده است. برخی کاربران از «تغییر بافت مذهبی به سلفی»، «تلاش برای معتاد کردن ایرانیان» و حتی «رواج لواط» به‌عنوان نموده‌های تهدید فرهنگ نام برده‌اند. حضور فعال مهاجران در فضای مجازی و اظهار نظر درباره مسائل اجتماعی نیز به‌مثابه «پرووی» و «اظهار نظر بیجا» تعبیر شده و به این واسطه، فرهنگ افغانستانی‌ها نه فقط ناسازگار، بلکه «فرهنگ‌ستیز» و «جامعه‌ستیز» توصیف گردیده است. در این چارچوب، مهاجر نه یک بیگانه فرهنگی، بلکه تهدیدی فعال و عامدانه برای ارزش‌های اخلاقی و سبک زندگی ایرانی تصویر می‌شود.

در بازنمایی تهدیدمحور سیاسی، مهاجران افغانستانی به‌عنوان کنشگرانی هدفمند، نفوذی و ضدایرانی تصویر شده‌اند که فراتر از مهاجرت اقتصادی یا پناه‌جویی، در حال پیگیری پروژه‌ای سیاسی علیه تمامیت ارضی ایران هستند. در این چارچوب، آنان «عاشق طالبان»، «وابسته به آمریکا و انگلیس» و «آلت دست قدرت‌های بیگانه» معرفی می‌شوند که با «شبکه‌سازی»، «رسانه‌سازی» و «کنشگری سیاسی» به دنبال ایجاد تفرقه قومی، تجزیه کشور و حتی تسلط بر ساختار قدرت در ایران هستند. برخی توییت‌ها هشدار داده‌اند که افغان‌ها سودای «رهبری ایران»، «تحت حاکمیت درآوردن استان‌ها» و «فتح ایران» را در سر دارند و حضورشان در ایران را بخشی از یک طرح هدفمند برای «رسوب»، «جنگ داخلی» و «اشغال تدریجی» ارزیابی کرده‌اند. در این بازنمایی مهاجران عاملی برای بی‌ثباتی سیاسی و تهدیدی درونی برای تمامیت سیاسی کشور تلقی می‌شود.

در محور دیگر بازنمایی تهدیدمحور، یعنی تهدید برای خدمات رفاهی، مهاجران افغانستانی به‌عنوان مصرف‌کنندگان ناعادلانه و سربار نظام خدمات رفاهی ایران تصویر شده‌اند. در توییت‌های تحلیل شده، از آنان با عباراتی چون «انگل»، «سربار» و «مصرف‌کننده مجانی» یاد شده و گفته می‌شود که در شرایطی که بسیاری از ایرانیان از خدمات پایه‌ای محروم‌اند، افغان‌ها از «بیمه»، «تحصیل رایگان» و حتی «خدمات ویژه برای ارتشی‌های افغان» بهره‌مندند. این نگرش، مهاجران را عامل «خورده شدن حق سلامت و بهداشت کودکان ایرانی» معرفی کرده و هرگونه خدمت‌رسانی به آنان را «غلط»، «ظالمانه» و تهدیدی برای رفاه عمومی ایرانیان قلمداد کرده است.

در این مقوله، مهاجران افغانستانی به‌عنوان تهدیدی جمعیتی و عامل تغییر بافت اجتماعی ایران بازنمایی شده‌اند. توییت‌ها با عباراتی چون «زاد و ولد بی‌رویه»، «تولید مثل ماشین‌وار»، «رشد ملخ‌وار» و «رسوب میلیونی»، تصویری از گسترش سریع و کنترل‌نشده جمعیت افغان‌ها ارائه می‌دهند؛ گویی حضور آن‌ها نه فقط موقتی، بلکه در حال تبدیل شدن به ساختار جمعیتی جدید کشور است. برخی کاربران با هشدار درباره «غلبه جمعیتی افغان‌ها در بسیاری از مناطق» و «تغییر ترکیب جمعیتی ایران»، از احتمال «تبدیل شدن ایران به افغانستان» سخن گفته‌اند. در این بازنمایی، بارداری زنان افغان و افزایش جمعیت‌شان کنشی تهدیدآمیز و برنامه‌مند تلقی شده که هم آموزش، هم اقتصاد و هم انسجام اجتماعی ایران را در معرض خطر قرار می‌دهد.

بازنمایی طردمحور (مهاجران به‌مثابه بیگانگان تحقیرشده و مطرود)

در بازنمایی طردمحور، مهاجران افغانستانی به‌مثابه سوژه‌هایی تصویر می‌شوند که حضورشان در جامعه میزبان نه فقط مسئله‌ساز، بلکه اصولاً ناموجه، غیرقابل قبول و ناهمخوان با نظم اجتماعی تلقی می‌شود. در این نوع بازنمایی، جریان قالب مبتنی بر پذیرفتن مشروعیت حضور مهاجران است؛ به عبارت دیگر، آن‌ها نه شهروند، نه مهمان و نه حتی اقلیت قابل تحمل، بلکه عناصری بیگانه، مطرود و تحقیرشده هستند که باید اخراج، حذف یا منزوی شوند. این بازنمایی در هشتگ‌های «#اخراج افغان» مطالبه می‌ و «#نه به افغان» حضور پررنگ‌تری دارد.

مهم‌ترین صورت‌بندی این بازنمایی را می‌توان در جریان خواستار طرد و اخراج دید. محور معنایی این جریان، تأکید بر ناپذیرفتنی بودن مهاجران افغانستانی در جامعه ایران و ضرورت اخراج کامل آنان است. در توییت‌ها، حضور افغان‌ها «مشمزکننده»، «خسته‌کننده» و «توجیه‌ناپذیر» توصیف شده و نه تنها خواست عمومی برای «اخراج دسته‌جمعی و خانوادگی» آنان دیده می‌شود، بلکه لذت‌بردن از صحنه‌های جمع‌آوری و اخراج نیز صراحتاً بیان شده است. برخی کاربران از «عدم تمایل به همسفره شدن» با افغان‌ها سخن گفته‌اند و خواستار «کار ندادن»، «خدمات نرساندن» و حتی «تهدید به مرگ» آن‌ها شده‌اند. در این فضای گفتاری، یک مورد جنایت، بهانه‌ای برای نسخه‌پیچی جمعی و تعمیم شده و خواست اخراج، نه فقط سیاسی یا قانونی، بلکه امری عاطفی، روزمره و پرخاشگرانه جلوه می‌کند. بدین ترتیب، مهاجر نه فقط بیگانه، بلکه موجودی مزاحم و مطرود بازنمایی می‌شود که هیچ جایگاهی در ساختار اجتماعی و عاطفی جامعه ندارد.

در بازنمایی طردم‌محور از مهاجران افغانستانی، تحقیر قومی و نژادی یکی از خشن‌ترین و فراگیرترین شیوه‌های طرد نمادین است. در توییت‌های بررسی‌شده، افغان‌ها نه تنها به‌عنوان مهاجر یا بیگانه، بلکه به‌مثابه قومی پست، عقب‌مانده و فاقد ویژگی‌های انسانی توصیف شده‌اند. واژگان و تعبیر به‌کاررفته از شدت توهین و خشونت زبانی برخوردارند؛ افغان‌ها با عباراتی چون «حرامزاده»، «سگ‌افغان»، «بی‌پدر»، «توله»، «نئاندرتال»، «مغول‌زاده»، «کولی»، «بربر» و حتی «تخم وهابی» مورد خطاب قرار گرفته‌اند. در این چارچوب، ویژگی‌هایی چون «فرار از وطن»، «بی‌عرضگی در برابر طالبان»، «ترسو بودن»، یا «وابستگی به دیگران برای بقا» نه حاصل شرایط تاریخی و سیاسی، بلکه به‌عنوان ویژگی‌های ذاتی قومی افغان‌ها مطرح شده‌اند. زنان افغان نیز از این قاعده مستثنا نبوده و به‌عنوان «بی‌فرهنگ» و «کشیف» تحقیر شده‌اند. این تصویرسازی‌ها در مواردی به توهین‌های جنسی آشکار نیز منتهی شده است.

در بازنمایی طردم‌محور، تحقیر جنسیتی مهاجران افغانستانی ابعاد خشونت‌بار و جنسی می‌یابد؛ جایی که مردان افغان به‌عنوان «بی‌غیرت»، «پاپتی» و «لواط‌کار» تصویر می‌شوند و زنان افغان نیز با برچسب‌هایی چون «هزارپدره» یا «حراج‌شده» تحقیر می‌گردند. در این توییت‌ها، مهاجران متهم به «فروش زنان برای دریافت شناسنامه»، «خدمت جنسی به طالبان» و «بی‌توجهی به ناموس» شده‌اند؛ تصاویری که نه فقط بدن و جنسیت آنان، بلکه ساختار خانواده و ارزش‌های اخلاقی‌شان را بی‌اعتبار و شرم‌آور جلوه می‌دهد. این نوع تحقیر، ترکیبی از خشونت کلامی، جنسی و نژادی را بازتاب می‌دهد که در آن مهاجران به‌شکل بی‌ارزش، آلوده و فاقد کرامت انسانی بازنمایی می‌شود.

در یک صورت‌بندی دیگر، مهاجران افغانستانی به‌عنوان افرادی «ناسپاس» و «سوءاستفاده‌گر» تصویر شده‌اند که در عین بهره‌برداری از منابع، خدمات و حمایت‌های ایران، با «نمک‌شناسی»، «توهین» و حتی «خیانت» پاسخ می‌دهند. در توییت‌های بررسی‌شده، از افغان‌ها با عباراتی چون «مفت‌خور»، «نمک‌شناس» و «سوءاستفاده‌گر» یاد شده و رفتارهایی چون «بستن آب روی سیستان»، «دزدی از منابع ایران» و «توهین به ناموس ایرانی» به‌عنوان نمونه‌هایی از ناسپاسی آن‌ها ذکر شده است. تحصیل‌کردگان افغان نیز از این تحقیر مستثنا نبوده و به‌دلیل «شاخ شدن» و «دشمنی با ایران» در مقام نمادهای نمک‌شناسی بازنمایی شده‌اند.

در مقوله «تشبیه‌سازی بیگانه‌هراسی»، مهاجران افغانستانی با گروه‌هایی تاریخی یا معاصر که نماد تهدید، اشغال و فروپاشی ملی هستند مقایسه شده‌اند. در توییت‌های

تحلیل شده، افغان‌ها به «اشغالگران یهودی در فلسطین» تشبیه شده‌اند که با غلبه تدریجی جمعیتی، هویت و حاکمیت را از ساکنان اصلی می‌گیرند. این مقایسه‌ها با هشدارهایی درباره «سوریه شدن ایران»، «تبدیل شدن ایران به بخشی از افغانستان» یا «غزه‌ای شدن تهران» همراه بوده و از مهاجران به‌عنوان بخشی از «پروژه تغییر بافت جمعیتی توسط ایران‌ستیزان» نام برده شده است. حتی نقل قول‌هایی تاریخی مانند نسبت دادن «لژوم بی‌رحمی با افغان‌ها» به کریم‌خان زند نیز برای مشروعیت بخشی به خشونت علیه آنان به کار رفته است.

در بخشی دیگر از بازنمایی طردمحور، مهاجران افغانستانی به‌جای آن‌که به‌عنوان قربانیان جنگ، فقر یا ناامنی تصویر شوند، به فریبکارانی هوشیار و مظلوم‌نما تبدیل شده‌اند که با بهره‌گیری از احساسات انسانی، در پی تضمین حضور خود در ایران هستند. تویتهای مملو از تردید نسبت به صداقت افغان‌هاست؛ از «دروغ‌گویی»، «حقه‌بازی» و «ادعای دروغین کمبود امکانات» تا استفاده ابزاری از «زنان و دختران افغان» برای جلب ترحم یا دریافت شناسنامه. حتی تصاویر دردناک زنان افغان، یا کلیپ‌های احساسی و التماس‌گونه، «ساختگی» و «ابزار توجیه اشغال ایران» معرفی شده‌اند. در این بازنمایی، افغان‌ها به‌جای آن‌که نماد رنج و بی‌پناهی باشند، افرادی فرصت‌طلب، ناراضی و طلبکارند که با ارجاع به ارزش‌هایی چون «انقلاب» یا «اسلام»، تلاش می‌کنند مطالباتی نابجا مطرح کرده و حضور خود را طبیعی جلوه دهند.

بازنمایی سیاسی محور (مهاجرستیزی به‌مثابه پروژه سازمان‌یافته و هدفمند)

در بازنمایی سیاسی محور، کاربران تلاش کرده‌اند جریان مهاجرستیزی و نسبتی که سوژه مهاجر با این جریان پیدا می‌کند را در کلیت یک پروژه سیاسی درک کنند؛ پروژه‌ای که مهاجرستیزی را ایجاد، راهبری و هدایت می‌کند. در این شکل از مضامین، یکی از علل مهم به راه افتادن مهاجرستیزی، پروژه‌ای طراحی شده و هدفمند است که ریشه‌های آن را نسبت به خود مسئله مهاجرین باید خارجی تحلیل کرد؛ چرا که مسئله مهاجرین، مسئله‌ای تازه نیست، اما جریان مهاجرستیزی، پدیده‌ای متأخر است. خود این شکل از بازنمایی از مسئله مهاجر و مهاجرستیزی نیز در درون خود شقوقی مختلفی دارد. برخی کاربران، موج مهاجرستیزی در توییتر را حاصل طراحی و هدایت مستقیم جمهوری اسلامی می‌دانند. از نگاه آنان، این پروژه با هدف انحراف افکار عمومی از مسائل اساسی مانند فساد، ناکارآمدی اقتصادی و سرکوب سیاسی شکل گرفته است. در این چارچوب، مهاجران به‌عنوان مقصر معرفی می‌شوند تا مسئولیت بحران‌ها از

دوش حاکمیت برداشته شود و در عین حال، فرصتی برای تخلیه روانی جامعه‌ای خسته از فشارهای معیشتی و اجتماعی فراهم شود. به باور این کاربران، دوگانه‌سازی میان «ایرانی» و «مهاجر» ابزاری است برای سرکوب مطالبات واقعی از طریق جابه‌جایی میدان بحران به سطحی هویتی و فرهنگی.

در ادامه چنین تحلیلی از مسئله، صورت‌بندی دیگری نیز وجود دارد که مهاجرت‌ستیزی را حاصل نوعی توافق نانوشته یا پروژه‌های مشترک میان نیروهای سیاسی متضاد می‌داند. از این منظر، فارغ از تفاوت‌های ایدئولوژیک، گروه‌هایی از بدنه حاکمیت و بخشی از اپوزیسیون ممکن است در ایجاد ناامنی روانی نسبت به مهاجران، هم‌راستا و حتی متحد عمل کنند. این صورت‌بندی که عمدتاً توسط کاربرانی با‌گرایش چپ ارائه می‌شود، با تحلیل‌های ضد مهاجرت‌ستیز جهانی هم‌سو است؛ جریانی که مهاجرت‌ستیزی را بخشی از پروژه راست افراطی (far-right) می‌داند.

در این چارچوب، جریان راست افراطی به‌عنوان جریانی تعریف می‌شود که هویت «خودی» اعم از مذهبی یا ملی را بر مبنای طرد و غیریت‌سازی سامان می‌دهد. بر همین اساس، هم اپوزیسیون سلطنت‌طلب و هم تفکر امت‌گرای مذهبی که تنها «سوژه ملی» یا «سوژه ایمانی» را به رسمیت می‌شناسند، در فرایند طرد مهاجران و شکل‌گیری مهاجرت‌ستیزی نقش‌آفرین تلقی می‌شوند.

از سوی دیگر، برخی کاربران (جریان مذهبی طرفدار جمهوری اسلامی) دقیقاً در نقطه مقابل، جمهوری اسلامی را قربانی پروژه مهاجرت‌ستیزی معرفی می‌کنند. در این روایت، موج ضدافغانستانی نه محصول برآمده از ائتلافی میان رسانه‌های معاند، سلطنت‌طلبان و حتی بازیگران خارجی چون صهیونیسم بین‌المللی ارزیابی می‌شود. در این نگاه، مهاجرت‌ستیزی شکلی از جنگ ترکیبی و نرم است که هدف نهایی آن تخریب وحدت امت اسلامی، تضعیف محور مقاومت و سیمای نیروهای فاطمیون و بی‌ثبات‌سازی ایران است. این روایت غالباً با استناد به سابقه حضور نیروهای فاطمیون در جبهه مقاومت، از مهاجران به‌عنوان بخشی از جبهه وفاداری و جان‌فشانی یاد می‌کند و هرگونه حمله به آن‌ها را هم‌راستا با پروژه دشمن معرفی می‌کند. هشتگ «#اخراج_افغانی_مطالبه_عبری» به خوبی گویای چنین صورت‌بندی است.

بازنمایی همدلانه (مهاجران به‌مثابه محرک‌هایی برای همدلی انسانی و همبستگی اجتماعی)

در بازنمایی همدلانه، مهاجران افغانستانی به‌مثابه انسان‌هایی در موقعیت فرودست،

آسیب‌پذیر و نیازمند درک، احترام و همدلی تصویر می‌شوند. این نوع بازنمایی عمدتاً بر اشتراکات انسانی، تجارب زیسته مشترک و مظلومیت مهاجران تأکید دارد و در تقابل با گفتمان‌های تهدیدمحور و طردمحور، تلاش می‌کند روایت دیگری از حضور مهاجران در ایران ارائه دهد.

یکی از محورهای این بازنمایی، به تصویر کشیدن دشواری‌های زندگی مهاجران است. کاربران در این چارچوب به روایت‌هایی از فقر، تبعیض، کارهای سخت، نبود حقوق قانونی و زیستن در حاشیه جامعه اشاره می‌کنند. در این دسته از توییت‌ها، مهاجر نه یک عامل تهدید، بلکه یک انسان گرفتار در ساختارهای نابرابر دیده می‌شود که زندگی‌اش از منظر انسانی شایسته همدردی است. این نوع بیان اغلب با تصاویر از زندگی روزمره، روایت‌های فردی یا مشاهدات مستقیم همراه است و تلاش می‌کند شکلی از تجربه زیسته مهاجر را وارد افق دید مخاطب کند.

در سطحی فراتر، برخی کاربران با نفی کلیشه‌های رایج علیه مهاجران به دنبال برهم زدن تصویر قالبی آن‌ها هستند. در این دسته از بازنمایی‌ها، توییت‌ها به روشنی علیه تعمیم‌های جمعی (مانند «مهاجران باعث مشکلات اقتصادی هستند» یا «مهاجران فاقد هوش و استعداد هستند») موضع می‌گیرند و با برجسته کردن مهاجران تحصیل کرده، هنرمند، کارگر قانون‌مند یا خانواده‌دوست، نوعی تصویر متکثر و مثبت از این جمعیت ارائه می‌دهند. هدف در این رویکرد، شکستن تصویر یک‌دست و منفی است که در بازنمایی‌های هژمونیک شکل گرفته و تثبیت شده است.

بعد دیگر این بازنمایی، تأکید بر اشتراکات نوع بشر و برابری ذاتی انسان‌هاست. در اینجا مهاجر به‌عنوان یک انسان، فارغ از مرز، تابعیت یا قومیت دیده می‌شود. چنین نگاهی اغلب در گفتمان‌های عدالت‌خواهانه و چپ‌گرایانه رایج است و به‌ویژه در تقابل با نژادپرستی صریح توییت‌های طردمحور شکل می‌گیرد. توییت‌هایی با مضمون «من هم افغانستانی‌ام» یا هشتگ‌هایی مانند «#نه_به_نژادپرستی» نمونه‌هایی از این نگاه هستند. در این گفتمان، تأکید بر شباهت، هم‌سرنوشتی و امکان زیستن مشترک جایگزین تأکید بر تفاوت، تهدید و جداسازی می‌شود.

همچنین نوعی بازنمایی تاریخی و ایثارمحور نیز در این گفتمان دیده می‌شود که به‌ویژه از سوی کاربران مذهبی یا طرفداران محور مقاومت بروز می‌یابد. در این رویکرد، مهاجران افغانستانی به‌ویژه نیروهای فاطمیون به‌عنوان کسانی تصویر می‌شوند که در راه دفاع از آرمان‌های فراملی یا ارزش‌های مشترک اسلامی جان‌فشانی کرده‌اند. این بازنمایی، همدلی

را از مسیر تقدیر و بزرگداشت مجاهدت‌های مهاجران دنبال می‌کند و به‌جای تأکید بر آسیب‌پذیری، آن‌ها را به‌عنوان قهرمانانی مظلوم معرفی می‌کند.

بازنمایی همدلانه برخلاف انواع دیگر، نه‌تنها تلاش می‌کند مهاجران را از جایگاه تهدید و حاشیه خارج کند، بلکه در پی آن است که برای آن‌ها «صدا» فراهم آورد. در این نوع گفتمان، مهاجر به‌عنوان انسانی روایت‌پذیر و قابل درک تصویر می‌شود و به مخاطب ایرانی گوشزد می‌شود که هم‌نوعی او در شرایط نابرابر است.

بازنمایی ارزش‌محور (مهاجرستیزی به‌مثابه رفتاری مغایر با ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی)

در بازنمایی ارزش‌محور، محور ارزیابی نه ویژگی‌های ذاتی مهاجران، بلکه نحوه مواجهه جامعه میزبان با آن‌ها در نسبت با ارزش‌های ادعایی و هنجارهای اخلاقی، فرهنگی و دینی خود است. در این گفتمان، رفتار مهاجرستیزانه به‌عنوان معیاری برای سنجش میزان وفاداری جامعه به اصولی چون انسان‌دوستی، میهمان‌نوازی، برادری دینی یا اخلاق اجتماعی مطرح می‌شود. مهاجر در اینجا نه موضوع قضاوت، بلکه آینه‌ای برای بازتاب یا افشای شکاف میان ارزش‌های رسمی و رفتارهای واقعی جامعه تلقی می‌شود.

در این چارچوب، گروهی از کاربران با نگاهی انتقادی رفتار «مهاجرستیزانه» را «غیراخلاقی»، «غیرانسانی» یا مغایر با «فرهنگ ایرانی» می‌دانند. در این نگاه، طرد و تحقیر مهاجران با ارزش‌های بنیادین فرهنگ ایرانی، آموزه‌های دینی و یا اصول جهان‌شمول انسانی در تضاد قرار می‌گیرد. کاربران این گروه معمولاً به مفاهیمی نظیر «مروت»، «انسان‌دوستی»، «میهمان‌نوازی»، «برادری دینی» یا «تجربه تاریخی مهاجرت ایرانیان» ارجاع می‌دهند تا نشان دهند که برخوردهای مهاجرستیزانه نه‌تنها ناموجه، بلکه انحرافی از ارزش‌های اصیل جامعه تلقی می‌شوند. این نگاه اغلب با هدف اصلاح فضای افکار عمومی شکل می‌گیرد و در پی آن است تا با استفاده از زبان اخلاق، رفتارهای افراطی را به چالش بکشد. این چنین مضامینی غالباً در بافت تفکری قرار می‌گیرد که مهاجرستیزی را انحراف از فکر دینی، اخلاق مذهبی و فرهنگ ایرانی می‌دانند.

دسته‌ای دیگر از مضامین، جریان‌های خبری مهاجرستیزی را به دلیل دروغ‌پراکنی مورد انتقاد قرار می‌دهند. در این نگاه، محتوایی که یا به دلیل فقدان آگاهی، یا به‌واسطه نبود بررسی و تحقیق و گاه حتی با قصد و نیت قبلی تولید می‌شود، روایت‌هایی ساختگی، جعلی و نادرست را به مهاجران افغانستانی نسبت می‌دهد و در گسترش و شیوع آن‌ها نقش ایفا می‌کند. این شکل از بازنمایی، در بستر فرایندهایی

قرار می‌گیرد که از طریق جعل و تحریف، به تقویت گفتمان مهاجریستیزانه در فضای رسانه‌ای دامن می‌زند.

در سطحی دیگر، نوعی بازنمایی نیز مهاجریستیزی را در نسبت با ریشه‌های ایدئولوژیک یا سیاسی آن قرار می‌دهد. برخی کاربران، برخوردهای مهاجریستیزانه را برآمده از بینش‌هایی مذهبی، قوم‌گرایانه یا ایدئولوژیک می‌دانند که خود را در پوشش ارزش‌ها پنهان کرده‌اند. برخی از کاربران به نسبت میان مهاجریستیزی و تفکر دینی اشاره کرده‌اند؛ از این جهت که تفکر دینی‌ای که بر مبنای طرد غیر سامان یافته، به نوعی طرد انسان مهاجر را نیز در امتداد همان اندیشه بازتولید می‌کند. چنین نگرشی عموماً از سوی کاربران، «متحجرانه» توصیف شده است. از سوی دیگر، برخی نیز مهاجریستیزی را ریشه‌دار در خود فرهنگ ایرانی می‌دانند و معتقدند این امر به روشنی نشان می‌دهد که چگونه برخلاف روایت‌های غالب از فرهنگ ایرانی برای مثال، تصویر ایرانی به مثابه «مهمان‌نواز» عناصر طردگر نیز در آن حضور دارند. این روایت‌ها عموماً در قالب نوعی تفکر چپ‌گرایانه صورت‌بندی شده‌اند و درک آن‌ها مستلزم توجه به تقابل شدید میان تفکر چپ‌گرایانه و تفکر ملی‌گرایانه است؛ تفکری که غالباً می‌کوشد تمامی خصلت‌های نیک را به نژاد یا قومیت خاصی، مانند ایران و ایرانی، نسبت دهد. به همین دلیل چنین توییت‌هایی در یک بافت گسترده‌تر، یعنی تقابل تفکر ملی‌گرایانه و تفکر چپ‌گرایانه قابل درک خواهند بود. کاربرانی که مهاجریستیزی را رفتاری فاشیستی و نژاد پرستانه خوانده‌اند نیز عموماً در امتداد چنین صورت‌بندی به مصاف با تفکر هویت‌گرا، اعم از ملی و مذهبی می‌روند.

بازنمایی حقوق‌محور (مهاجران به مثابه سوژه‌های نیازمند کنترل حقوقی و بازشناسی هویتی)

در بازنمایی حقوق‌محور، مسئله مهاجرت نه در قالب دغدغه‌های فرهنگی، هویتی یا اخلاقی، بلکه در نسبت با قانون، نظم اداری و سیاست‌گذاری عمومی طرح می‌شود. در این گفتمان، مهاجران افغانستانی نه به مثابه تهدیدی ارزشی یا نمادی سیاسی، بلکه در جایگاه یک مسئله حقوقی، تابع مقررات و الزامات حاکمیتی بازنمایی می‌شوند. نقطه تمرکز در این نوع بازنمایی، چگونگی مواجهه نظام تصمیم‌گیری با مسئله مهاجرت، میزان انطباق آن با منافع عمومی و نحوه اجرای سیاست‌ها و قوانین مرتبط با حضور مهاجران در ایران است.

یکی از صورت‌بندی‌های رایج در بازنمایی حقوق‌محور، تفکیک میان مهاجران

«قانونی» و «غیرقانونی» است؛ تمایزی که مبنای ارزیابی، قضاوت و سیاست‌گذاری را شکل می‌دهد. در این چارچوب، مهاجر قانونی نه‌تنها تهدید تلقی نمی‌شود، بلکه از سوی بسیاری از کاربران، به‌عنوان بخشی از پیکره جامعه یا حتی «برادر دینی و انسانی» موردپذیرش قرار می‌گیرد. در مقابل، مسئله اصلی متوجه مهاجران غیرقانونی است؛ کسانی که حضورشان خارج از سازوکارهای رسمی تلقی می‌شود و از این‌رو، نیازمند سامان‌دهی، شناسایی و کنترل هستند.

در این جریان، سامان‌دهی مهاجران غیرقانونی امری ضروری و معقول تصویر می‌شود؛ ضرورتی که ریشه آن نه در طرد یا نفرت، بلکه در نیاز به اعمال نظم و مدیریت مؤثر بر جریان مهاجرت است. کاربرانی که به این صورت‌بندی تعلق دارند، ضمن فاصله‌گذاری با موج‌های مهاجرستیز و نگاه‌های نژادمحور، بر این نکته تأکید می‌کنند که مهاجرت بی‌قاعده، فقدان داده و نظارت و حضور بدون ثبت مهاجران، می‌تواند پیامدهایی برای امنیت، اقتصاد، یا خدمات عمومی داشته باشد. در همین راستا، برخی کاربران تلاش کرده‌اند تهدیدهای اجتماعی، اقتصادی یا امنیتی را به‌طور خاص به مهاجران غیرقانونی محدود کنند و از این طریق، بر مشروعیت مهاجران قانونی و لزوم تمایز قائل شدن میان آنان و دیگران پافشاری کنند. چنین رویکردی، ضمن مرزبندی با مضامین طردمحور، مسئله مهاجرت را به حوزه نظم حقوقی و ضرورت اداره منسجم و قاعده‌مند آن ارجاع می‌دهد.

در بازنمایی حقوق‌محور، یکی از محورهای مهم، احساس تبعیض معکوس به نفع مهاجران افغانستانی است؛ جایی که مهاجر نه قربانی محرومیت، بلکه بهره‌مند از امتیازاتی ناعادلانه نسبت به شهروند ایرانی بازنمایی می‌شود. در توییت‌های بررسی‌شده، به‌ویژه در واکنش به جرایم، از افغان‌ها با تعبیری مانند «محاکمه‌نشدگان»، «برخورداران از مصونیت» و حتی «دارندگان کاپیتولاسیون» یاد شده است. این توصیف‌ها نشان می‌دهند که کاربران معتقدند مهاجران برای جرائم خود مجازات نمی‌شوند یا تحت عنوان‌هایی مبهم مانند «افراد ناشناس» پنهان می‌مانند. برخی نیز تأکید کرده‌اند که افغان‌ها «بیش از ایرانیان حق دارند» یا در نظام قضایی، به‌گونه‌ای ترجیحی با آن‌ها برخورد می‌شود.

در محوری دیگر، سیاست‌های رسمی جمهوری اسلامی ایران در قبال مهاجران افغانستانی هدف نقدهای صریح و گاه تند قرار گرفته است. کاربران این سیاست‌ها را ناعادلانه، منفعت‌طلبانه و حتی «خائنانه» توصیف کرده‌اند؛ سیاست‌هایی که به‌زعم

آنان تحت فشارها و منافع «اقتصاد سیاسی» شکل گرفته‌اند. برخی بر این باورند که مرزها با «دستور آمریکا» بر روی افغان‌ها باز شده، رسانه‌ها با «سانسور» چهره واقعی مهاجران را پنهان می‌کنند و نهادهایی چون دانشگاه تهران «بستر اعتراض» و فرصت «مطالبه‌گری بیجا» را برای آنان فراهم کرده‌اند. کاربران حضور کنونی مهاجران را «توجیه‌ناپذیر» می‌دانند، به‌ویژه پس از پایان اشغال افغانستان یا اعلام عفو عمومی از سوی طالبان و باور دارند ایران نباید «تاوان اشغال افغانستان» را بدهد. این بازنمایی، سیاست مهاجرتی ایران را نه تنها ناکارآمد، بلکه عامل مستقیم بحران‌هایی چون اشتغال، کم‌آبی و ناامنی تصویر می‌کند و از مسئولان به دلیل «تخصیص منابع» به افغان‌ها، با عنوان «خیانت به مردم» یاد می‌کند.

در بخش کوچکی از بازنمایی حقوق‌محور نیز گفتمان و رویکرد امت‌گرایی، از منظر حقوقی، به‌شدت مورد انتقاد قرار گرفته و مسئول اصلی وضعیت نابسامان مهاجرتی تصویر شده است. کاربران با لحنی معترضانه، از «رها شدن مردم ایران» توسط حاکمیت در سایه‌ی مفهومی «موهوم» به نام «امت واحده» سخن گفته‌اند. امت‌گرایی در این روایت نه نماد همبستگی اسلامی، بلکه مایه‌ی «بی‌ناموسی ملی» و تهدیدی برای امنیت کشور دانسته شده که به‌واسطه آن، حضور افغان‌ها توجیه، حمایت و تثبیت شده است. در این دیدگاه، اولویت دادن به «برادری دینی» به قیمت «نادیده گرفتن منافع و امنیت ملی» ایران، نوعی خیانت به ملت تلقی می‌شود و امت‌گرایی به‌عنوان پشتوانه ایدئولوژیک سیاست‌های مهاجرتی، مستقیماً در مرکز نقد قرار می‌گیرد.

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل مضامین توئیت‌های کاربران شبکه اجتماعی ایکس درباره مهاجران افغانستانی، منجر به شناسایی شش محور مرکزی بر اساس دو طیف جریان بازنمایی همسو و غیرهمسو یا به بیانی دیگر مثبت و منفی شد که اشکال بازنمایی از مهاجران افغانستانی مقیم ایران در شبکه اجتماعی ایکس را آشکار می‌کند. بررسی‌ها نشان می‌دهد در شبکه اجتماعی ایکس، بازنمایی مهاجران افغانستانی به‌طور غالب در قالبی منفی صورت می‌گیرد و فرم بازنمایی غیرهمسو در میان کاربران بیشتر استفاده شده است و مضامین «تردمحور» و «تهدیدمحور» سهم برجسته‌تری در بازنمایی مسلط از مهاجران افغانستانی مقیم ایران دارند. بازنمایی منفی از مهاجران افغانستانی در شبکه اجتماعی ایکس را می‌توان به‌خوبی در پرتو مفهوم «دیگری‌سازی» تحلیل کرد؛ مفهومی که بر اساس آن،

هویت «خودی» از طریق طرد، تخریب یا تقلیل هویت «دیگری» شکل می‌گیرد. در چارچوب مفهومی این پژوهش، فرآیند دیگری‌سازی در سه سطح درهم‌تنیده دنبال شده است: نخست، دولت‌دملت به‌مثابه چارچوبی برای تعیین مرزهای هویتی و مشروعیت‌بخشی به تفکیک میان «ایرانی» و «افغانستانی»؛ دوم، تولید روایت‌ها و تصویرهای خاص از مهاجران در رسانه اجتماعی به‌عنوان ابزار بازنمایی؛ و سوم، بهره‌گیری از این تصاویر در جهت تثبیت گفتمان طرد و حاشیه‌نشینی مهاجران. در سطح اول، همان‌طور که نظریه‌های پسااستعماری و مطالعات ملت‌دولت نشان می‌دهند، مرزها نه صرفاً حدود جغرافیایی، بلکه خطوط نمادینی هستند که به‌واسطه آن‌ها، جامعه ملی از غیر مردم تمییز داده می‌شود. عمده بازنمایی‌ها در قالب مضامین «تهدید محور» و «طرد محور» تلاش می‌کنند سوژه مهاجر افغانستانی را تهدیدی برای «هویت ملی»، «ترکیب جمعیتی»، یا «فرهنگ ایرانی» صورت‌بندی کنند و این نشانگر عملکرد مرزهای نمادین در تولید و حفظ تصور از ملت یکپارچه است. در این بازنمایی‌ها، حضور مهاجر نه یک مسئله انسانی یا اجتماعی، بلکه تجاوزی نمادین به مرزهای هویتی تلقی می‌شود؛ گفتمانی که مشروعیت طرد را نه فقط بر مبنای قانون، بلکه از منظر دفاع از هویت برمی‌سازد. در نقطه مقابل و در بازنمایی‌هایی که بر اساس مضامین «همدلانه» و «ارزش محور» صورت گرفته، تلاشی برای مقاومت در برابر این منطق دیده می‌شود. در این شکل از بازنمایی، مرزهای قراردادی دولت‌دملت به چالش کشیده می‌شود و به‌جای آن، هم‌سرنوشتی انسانی یا هم‌بستگی دینی به‌عنوان بنیانی برای پذیرش مهاجران مطرح می‌گردد.

در سطح دوم، بازنمایی رسانه‌ای نقش کلیدی در تولید و تثبیت این گفتمان طردآمیز ایفا می‌کند. در این سطح، مسئله اصلی آن است که «انسان افغانستانی چگونه روایت می‌شود؟» داده‌های پژوهش نشان می‌دهد که در بخش عمده‌ای از بازنمایی مسلط، در قالب مضامین «تهدید محور» و «طرد محور»، این روایت‌ها شکل گرفته‌اند و انسان افغانستانی بازنمایی شده است. افغانستانی مقیم ایران در این بازنمایی‌ها عمدتاً به‌عنوان عاملی تهدیدآمیز، خطرناک، مصرف‌کننده منابع و مختل‌کننده نظم اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه تصویر می‌شود. مضامینی همچون «مفت‌خور»، «عامل ناامنی»، «اشغالگر فرصت‌های شغلی و آموزشی»، یا «تحمیل‌کننده هزینه به دولت و ملت ایران» نمونه‌هایی هستند که نشان می‌دهند چگونه روایت مسلط، مهاجر را در جایگاه یک «دیگری تهدیدزا» تثبیت می‌کند. در برابر این روایت غالب، بازنمایی‌هایی

مثبت در قالب مضامین «همدلانه» و «ارزش محور» می‌کوشند این شکل از تصویرسازی را به چالش بکشند و تصویری بدیل از مهاجر ارائه دهند. در این بازنمایی‌های همدلانه، انسان افغانستانی به مثابه فردی پرتلاش، زحمت‌کش، قانون‌مند، خانواده‌دوست و در بسیاری موارد مظلوم تصویر می‌شود. او نه عامل بحران، بلکه قربانی ساختارهای نابرابر و تبعیض‌آمیز توصیف می‌شود؛ نه تهدیدی برای جامعه، بلکه انسانی هم‌سرنوشت و سزاوار احترام. مضامینی مانند «سخت‌کوشی مهاجران در مشاغل سخت»، «بی‌حقوقی مهاجران در نظام خدمات عمومی»، یا «فداکاری نیروهای فاطمیان» تلاش دارند تصویری انسانی‌تر، پیچیده‌تر و همدلانه‌تر از مهاجر بسازند؛ و از سوی دیگر شکلی کاربرانی نیز بر اساس مضامین «سیاسی محور» تلاش کرده‌اند ساختگی بودن روایت‌های منفی را از جهت نسبتی که با کانون‌های قدرت دارند و در خدمت آن‌ها هستند آشکار کنند.

در سطح سوم، یعنی سطح پیامدهای اجتماعی بازنمایی‌ها، آنچه برجسته می‌شود، برداشت‌ها و نتایجی است که کاربران از روایت‌های تولیدشده استخراج می‌کنند. در این میان، روایت‌های منفی عمدتاً در جهت تقویت «هراس اخلاقی» به کار گرفته می‌شوند. در این روایت‌ها، مهاجران به مثابه تهدیدی بنیادین برای نظم اجتماعی، اخلاق عمومی، سلامت فرهنگی، بافت جمعیتی و حتی ثبات اقتصادی جامعه تصویر می‌شوند. مهاجر، در این گفتمان، نماد ناامنی، اشاعه بی‌اخلاقی، اختلال در ترکیب فرهنگی و عامل فروپاشی هویت ملی معرفی می‌گردد. این سازوکارها، آن‌گونه که کوهن در نظریه هراس اخلاقی تحلیل کرده است، به ایجاد نگرانی جمعی، تحریک افکار عمومی و بسیج احساسات علیه یک گروه خاص منجر می‌شوند و از این طریق، زمینه‌های طرد و حذف نمادین آنان را فراهم می‌سازند. با این حال، در برابر این منطق هراس‌افزا، روایت‌های همدلانه نیز در بستر شبکه اجتماعی ایکس شکل گرفته‌اند که عمدتاً درون منطق طرد فراتر بروند و صورت‌بندی‌های بدیلی از مواجهه با مهاجران ارائه دهند. این شکل از روایت‌ها عموماً در قالب مضامین «حقوق محور» شکل گرفته‌اند و در تلاش هستند به جای طرد کامل یا واکنش‌های هیجانی در برابر مهاجران، پیشنهادهایی نظیر «سازماندهی حقوقی مهاجران»، «تمایز میان مهاجران قانونی و غیرقانونی» و «تقویت همدلی و شناخت متقابل» مطرح می‌شود. این تلاش‌ها گرچه هنوز در حاشیه جریان مسلط قرار دارند، اما می‌توان آن‌ها را نشانه‌هایی از مقاومت در برابر جریان طرد و تلاشی برای برساختن روایت‌هایی مبتنی بر همزیستی و عدالت دانست.

با تحلیل محتوای توییت‌ها و بررسی نحوه صورت‌بندی مضمونی آن‌ها، به‌ویژه در پیوند با هشتگ‌های پرکاربرد، می‌توان سه جریان عمده و اثرگذار در زمینه مواجهه با مهاجران افغانستانی در شبکه اجتماعی ایکس شناسایی کرد. این جریان‌ها، هر یک با تکیه بر چارچوب‌های مفهومی خاص، رویکردی متمایز نسبت به مسئله مهاجرت اتخاذ کرده‌اند. تفاوت در شیوه‌ی نام‌گذاری، انتخاب هشتگ‌ها، برجسته‌سازی برخی تهدیدات یا ارزش‌ها و نوع مواجهه با «دیگری مهاجر»، شاکله‌ی اصلی این سه جریان گفت‌وگویی را تشکیل می‌دهد.

جریان اسلامی/مذهبی

جریان مذهبی در مواجهه با مهاجران افغانستانی، بازنمایی‌ای همدلانه و مبتنی بر اشتراکات دینی ارائه می‌دهد. در این گفتمان، مهاجران نه‌تنها تهدید یا دیگری مزاحم تلقی نمی‌شوند، بلکه به‌عنوان «برادران ایمانی» یا همراهان جبهه مقاومت شناخته می‌شوند. این جریان با تأکید بر آموزه‌هایی چون امت اسلامی، نفی مرزهای ملی در اندیشه دینی و تقدیر از ایثار نیروهای فاطمیون، به مقابله با گفتمان مهاجرستیزانه می‌پردازد. در عین حال، برخی از کاربران منتسب به این جریان، هرچند بر همدلی و پذیرش تأکید دارند، اما مسئله ساماندهی مهاجران و تفکیک میان مهاجر قانونی و غیرقانونی را نیز ضروری می‌دانند.

در برابر موج مهاجرستیزی، این جریان با برچسب‌هایی چون «#اخراج_افغان_مطالبه_عبری» یا تعبیری نظیر «هم‌صدایی با دشمن»، تلاش می‌کند گفتمان طرد را به دشمن خارجی یا توطئه‌های رسانه‌ای نسبت دهد. در اینجا، هشتگ‌ها نه‌فقط وسیله‌ای برای مخالفت، بلکه ابزارهایی برای برچسب‌زنی معکوس هستند؛ به این معنا که مهاجرستیز به جای آن‌که مدعی دفاع از کشور تلقی شود، به عامل نفوذ یا بازی‌خورده صهیونیسم یا فتنه‌ای که توسط دشمنان خارجی ساماندهی شده است تبدیل می‌شود. ویژگی‌های این جریان مذهبی را می‌توان در چند محور خلاصه کرد:

- تأکید بر اشتراکات مذهبی و برادری دینی؛
- ارجاع به سابقه مجاهدت نیروهای فاطمیون در دفاع از حرم؛
- نفی مرزهای ملی در برابر امت واحده اسلامی؛
- برچسب‌زنی معکوس به مهاجرستیزان به‌عنوان عوامل بیگانه؛
- استفاده از هشتگ‌های #اخراج_افغان_مطالبه_عبری، #ساماندهی_مهاجرین، #فاطمیون_فرزندان_فاطمه، #نه_به_نژادپرستی (در پیوند با جریان‌های دیگر).

جریان ملی‌گرا

جریان ملی‌گرا در مواجهه با مهاجران افغانستانی، بر محورهایی چون هویت ملی، منافع ملی و تمامیت ارضی استوار است. در این جریان گفتمانی، ایران به‌مثابه یک واحد ملی- فرهنگی مستقل با منابع، ساختار جمعیتی و امنیتی خاص تلقی می‌شود که باید در برابر «دیگری مهاجر» از آن صیانت شود. مهاجران افغانستانی در این چارچوب عمدتاً به‌عنوان عاملی تهدیدزا نسبت به ثبات فرهنگی، اقتصادی و امنیتی کشور بازنمایی می‌شوند. این جریان را می‌توان به دو گرایش اعتدالی و افراطی تقسیم کرد.

۱. گرایش اعتدالی

در رویکرد اعتدالی، مهاجران بیشتر به‌عنوان عامل فشار بر منابع و خدمات عمومی معرفی می‌شوند. کاربران منتسب به این طیف، با ارجاع به داده‌هایی درباره نرخ بیکاری، ظرفیت آموزشی و خدمات بهداشتی، خواستار ساماندهی و کنترل مهاجرت در راستای منافع ملی هستند. در اینجا، گرچه مهاجر به‌عنوان انسانی آسیب‌پذیر به رسمیت شناخته می‌شود، اما حضور گسترده و کنترل‌نشده او با اولویت‌های جمعیتی و هویتی ایران در تعارض دانسته می‌شود. اصطلاحاتی چون «لزوم ساماندهی»، «توجه به منافع و منافع ایرانی» و «کنترل حقوقی مهاجران» در این گفتمان رواج دارد. به بیانی دیگر، مهاجر افغانستانی در این رویکرد به رسمیت شناخته می‌شود اما حضور بی‌رویه و غیرقانونی آن نقد می‌شود.

۲. گرایش افراطی

در سطح افراطی‌تر، مهاجر نه‌تنها تهدیدی فرهنگی یا اقتصادی، بلکه ذاتاً «بیگانه‌ای ناسازگار» و حتی «فاقد شأن فرهنگی» تصویر می‌شود. این جریان با برجسب‌زنی‌های شدید، لحن نژادپرستانه و استعاره‌های تهدیدآمیز، هویت مهاجران را هدف می‌گیرد و آنان را از اساس «بدوی»، «بی‌فرهنگ و بی‌تمدن»، «متجاوز» و «مفت‌خور» می‌خواند و خواستار اخراج کامل آنان است.

ویژگی‌های اصلی جریان ملی‌گرا عبارت‌اند از:

- تقابل‌سازی صریح میان «ملت ایران» و «مهاجران»؛
- تمرکز بر تمامیت ارضی، منافع، منابع و ملت ایران؛
- غلبه نگاه دولت-ملت و نقد دیدگاه‌های هویت‌گرایانه و امت‌گرایانه؛
- تبیین مضرات اقتصادی، خطرهای امنیتی و تهدیدهای فرهنگی حضور مهاجران در ایران؛

- طرد و تحقیر هویتی مهاجران در گرایش افراطی؛
- استفاده از هشتگ‌هایی مانند: #اخراج_افغان_مطالبه_ملی، #نه_به_افغان، #ایرانستیزی_افغانه، #ذاتش_افغانیه، #رسوب_افغانی_مطالبه_عبری، #فلسطین_دوم.

جریان چپ‌گرا

جریان چپ‌گرا در مواجهه با مهاجران افغانستانی، بازنمایی‌ای انسان‌محور، ضد تبعیض و انتقادی از ساختارهای قدرت ارائه می‌دهد. در این گفتمان، مهاجران نه به عنوان بیگانه یا تهدید، بلکه به مثابه گروهی فرودست، آسیب‌پذیر و تحت ستم تصویر می‌شوند که در کنار دیگر اقشار محروم جامعه قرار دارند. کاربران منتسب به این جریان، با تأکید بر اشتراکات طبقاتی، تجارب زیسته از فقر و ستم ساختاری، مهاجران را بخشی از پیکره قربانیان نظم ناعادلانه اقتصادی، سیاسی و رسانه‌ای می‌دانند.

در این چارچوب، مهاجرستیزی نه واکنشی طبیعی یا خودجوش، بلکه پدیده‌ای برساخته تلقی می‌شود که هدف آن، انحراف افکار عمومی از ریشه‌های واقعی بحران‌ها و سرکوب مطالبات اجتماعی است. کاربران این جریان با نقد گفتمان‌های نژادپرستانه، قوم‌گرایانه و هویت‌محور (اعم از ملی یا مذهبی)، به افشای کارکردهای ایدئولوژیک مهاجرستیزی در تثبیت سلطه و حفظ وضع موجود می‌پردازند. همچنین، جریان چپ‌گرا با تأکید بر مبارزه با نژادپرستی و طرد، روایت‌هایی از زندگی روزمره، کار، تبعیض و رنج مهاجران را برجسته می‌کند و تلاش دارد مهاجران را نه در جایگاه «غیر» یا «دیگری»، بلکه در موقعیتی برابر و هم‌سرنوشت با فرودستان جامعه بازنمایی کند. در برابر گفتمان‌های حذف و طرد، این جریان با استفاده از هشتگ‌هایی چون «#نه_به_نژادپرستی» یا «#من_هم_افغانستانی_هستم» کوشیده است تصویر مهاجر را از یک سوژه خطرناک به یک انسان دارای کرامت و حق زیستن در جامعه بدل سازد.

ویژگی‌های جریان چپ‌گرا عبارتند از:

- تأکید بر اشتراکات طبقاتی و تجربه‌های مشترک فرودستی؛
- انتقاد از نظم ناعادلانه اقتصادی، رسانه‌ای و سیاسی؛
- افشای کارکرد ایدئولوژیک مهاجرستیزی در تثبیت سلطه؛
- نفی نژادپرستی و قوم‌گرایی در گفتمان‌های رسمی و غیررسمی؛
- استفاده از هشتگ‌هایی مانند: #نه_به_نژادپرستی، #من_هم_افغانستانی_هستم، #نه_به_مهاجرستیزی، #نه_به_قوم‌گرایی، #حق_مهاجر، #نه_به_فاشیسم.

پیشنهادها

این پژوهش با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون، تلاش کرد تا الگوهای معنایی رایج در بازنمایی مهاجران افغانستانی در شبکه اجتماعی ایکس را شناسایی و دسته‌بندی کند. تحلیل داده‌ها نشان داد که کاربران این شبکه اجتماعی، مهاجران را در قالب مجموعه‌ای متنوع از معانی و نگرش‌ها بازنمایی کرده‌اند. برخی بازنمایی‌ها، مهاجران را به مثابه تهدیدهایی چندوجهی در حوزه‌های امنیت، هویت، اقتصاد، آموزش و فرهنگ ترسیم می‌کنند؛ درحالی‌که برخی دیگر، تصویری از آن‌ها به‌عنوان انسان‌هایی محروم، شریف و سزاوار همدلی ارائه می‌دهند.

نتایج نشان داد که بازنمایی مهاجران در این فضا از یک‌دستی برخوردار نیست و بسته به نگرش کاربران، نوع مواجهه با مهاجران و همچنین عوامل سیاسی، فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر ذهنیت عمومی، شکل‌های متفاوتی به خود گرفته است. مضمون‌هایی همچون طرد، تحقیر، ترس، همدلی، نقد ساختارهای حکمرانی و تأکید بر لزوم ساماندهی حقوقی، نشان‌دهنده پیچیدگی و چندلایگی تصویر مهاجر در این فضا هستند. در پژوهش‌هایی دیگر می‌توان این مسئله را عمیق‌تر بررسی کرد و به جوانب مختلف آن به‌صورت مجزا و با روش‌های دیگر پرداخته شود. تحلیل گفتمان ایماژ (تصویر) افغانستانی‌های مقیم ایران، پدیدارشناسی تجربه‌ی زیسته آن‌ها در مواجهه با ایرانیان، مقایسه تطبیقی بازنمایی افغانستانی‌ها در شبکه‌های اجتماعی مختلف تحلیل فرهنگی نقش جنسیت و مذهب در شکل‌گیری افکار عمومی درباره آن‌ها می‌تواند پژوهش‌های تکمیل‌کننده‌ی این مطالعه باشد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

منابع و مأخذ

- اندرسون، بندیکت (۱۳۹۶). *جماعت‌های تصویری*، ترجمه محمد محمدی، تهران: رخ داد نو.
- بودریار، ژان (۱۳۹۷ - الف). *شفافیت شیطانی*، ترجمه پیروز ایزدی، تهران: ثالث.
- بودریار، ژان (۱۳۷۹ - ب). *جامعه مصرفی*، ترجمه پیروز ایزدی، چاپ هفتم، تهران: ثالث.
- بودریار، ژان (۱۳۹۹). *وانموده‌ها و وانمود*، ترجمه پیروز ایزدی، چاپ سوم، تهران: ثالث.
- ذکایی، محمدسعید (۱۴۰۳). *هنرانجام پژوهش کیفی از مسئله یابی تا نگارش*، چاپ چهارم، تهران: آگاه.
- ریتزر، جورج (۱۳۹۸). *نظر به جامعه‌شناسی*، ترجمه هوشنگ نابی، چاپ ششم، تهران: نی.
- سیدمن، استیون (۱۳۸۶). *کشاکش را در جامعه‌شناسی*، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نی.
- شاهمیری، آزاده (۱۳۸۹). *نظر به و نقد پسااستعماری*، تهران: علم.
- شیخ‌زاده، محمد و رضا بنی‌اسد (۱۳۹۹). *تحلیل مضمون: مفاهیم، رو یکردها و کاربردها*، تهران: لوگوس.
- عضدانلو، حمید (۱۴۰۰). *از استعمار تا گفتمان استعمار*، تهران: نی.
- لافی، دن (۱۳۹۶). *موضوعات کلیدی در نظر به رسانه‌ها*، ترجمه یونس نوربخش، تهران: علمی و فرهنگی.
- محمدی، جمال (۱۴۰۱). *جامعه‌شناسی فرهنگی*، تهران: نی.
- هال، استوارت (۱۳۹۶). *درآمدی بر مفهوم جامعه مدرن*، ترجمه محمد نبوی، تهران: آگه.
- هال، استوارت (۱۳۹۶). *معنا، فرهنگ و زندگی اجتماعی*، ترجمه احمد گل محمدی، تهران: نی.
- پوینده، محمد (۱۳۷۲). *اقلیت چیست؟ نوشته دیردر مینتل*. پیام یونسکو (۲۷۷): ۱۰-۱۳.
- لطفی، مریم (۱۴۰۳). *واکاوی اخراج اجباری مهاجران*، خبرگزاری شرق. قابل دسترسی در:

<https://www.sharghdaily.com/fa/tiny/news-944685>

مهر (۱۴۰۳). *بازخوانی گزارشی از «شرق»: بدن‌های بی‌مکان*. خبرگزاری مهر. قابل دسترسی در:

<https://www.mehrnews.com/news%/6191239/D8%A8%D8%AF%D9%86%-D9%87%D8%A7%D-B8%C%-D8%A8%DB8%C%-D9%85%DA%A9%D8%A7%D9%86>

Anderson, Benedict. 2017. *Imagined Communities*. Translated by Mohammad Mohammadi. Tehran: Rokhdad-e No. [In Persian]

Azdanlou, Hamid. 2021. *From Colonialism to Discourse of Colonialism*. Tehran: Ney. [In Persian]

Baudrillard, Jean. 2018a. *The Evil Transparency*. Translated by Pirooz Izadi. Tehran: Sales. [In Persian]

Baudrillard, Jean. 2000b. *The Consumer Society*. Translated by Pirooz Izadi, 7th ed. Tehran: Sales. [In Persian]

- Baudrillard, Jean. 2020. *Simulacra and Simulation*. Translated by Pirooz Izadi, 3rd ed. Tehran: Sales. **[In Persian]**
- Zokaei, Mohammad Saeed. 2024. *The Art of Doing Qualitative Research: From Problem Finding to Writing*. 4th ed. Tehran: Agah. **[In Persian]**
- Butler, J. (2006). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (2nd ed). Routledge.
- Foucault, M. (2008). *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978-1979*. (G. Burchell, Trans). Palgrave Macmillan.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications.
- Hardt, M. & Negri, A. (2000). *Empire*. Harvard University Press.
- King, N. & C. Horroks (2010), *Interviews in Qualitative Research*. London: Sage.
- Opler, M. E (1945). Themes as dynamic forces in culture. *American Journal of Sociology*, 51 (3), 198-206 <https://doi.org/10.1086/219787>
- Ritzer, George. 2019. *Sociological Theory*. Translated by Houshang Nayebi, 6th ed. Tehran: Ney. **[In Persian]**
- Seidman, Steven. 2007. *Contested Knowledge in Sociology*. Translated by Hadi Jalili. Tehran: Ney. **[In Persian]**
- Shahmiri, Azadeh. 2010. *Postcolonial Theory and Criticism*. Tehran: Elm. **[In Persian]**
- Sheikhzadeh, Mohammad, and Reza Bani Asad. 2020. *Thematic Analysis: Concepts, Approaches, and Applications*. Tehran: Logos. **[In Persian]**
- Lacey, Dan. 2017. *Key Themes in Media Theory*. Translated by Younes Nourbakhsh. Tehran: Elmi va Farhangi. **[In Persian]**
- Mohammadi, Jamal. 2022. *Cultural Sociology*. Tehran: Ney. **[In Persian]**
- Hall, Stuart. 2017a. *An Introduction to Understanding Modern Society*. Translated by Mohammad Nabavi. Tehran: Agah. **[In Persian]**
- Hall, Stuart. 2017b. *Meaning, Culture and Social Life*. Translated by Ahmad Golmohammadi. Tehran: Ney. **[In Persian]**

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.